

RUS TİPİ BAŞKANLIK MODELİNE GİDEN YOLDA 1918 RUSYA ve 1924, 1936, 1977 SSCB ANAYASASIDA KARMA KUVVETLER BİRLİĞİNİN UYGULANMASI VE SORUNLARI

Davut ÖZYURT*

Öz

Rusya Federasyonu kendine has anayasal yapısını selefi olan Sovyet anayasalarından almıştır. 1918 senesinde -henüz SSCB meydana gelmeden- oluşan Sosyalist Rus anayasası döneminden 1977 SSCB anayasasına kadar olan dönemde, karma kuvvetler birliği adını verdikleri hükümet tipi uygulama sahası bulmuştur. Ancak sistem özellikle devlet başkanlığı ve kuvvetlerin dağılımı konusunda yaşanan sorunların çözümünü üretememiştir. Yasama ve yürütme kuvvetleri, Yüksek Sovyet olarak ifade edilen yapıda birleşmiştir. Hem yürütme kuvveti hem de yasama kuvveti bu yapı tarafından kullanılmış ve temsil edilmiştir. Fakat sürekli faal olan bir kurum değildir. Bu sebeple Yüksek Sovyet içerisinden bir yürütme kurulu olarak Presidyum ve Pesidyum'a bağlı bakanlar kurulu oluşturulmuştur. İdeolojik taassubun bir kenara bırakılmasının ardından yavaş yavaş sorunlar giderilebilmiştir. En nihayetinde 1977 anayasası ile birlikte anayasal reform dönemine girilerek yasama ve yürütme organlarına ilişkin temel sorunlar kavramsal olarak aşılmıştır. Bu reform hareketleri daha sonra Sovyet sonrası Rusya Federasyonu'nun 1993 Anayasası'nın temellerini oluşturacaktır. GORBAÇOV döneminde ise yasama ve yürütme fiili olarak ayrılmış ancak bunun anayasal temellerini bulması 1993 anayasası dönemine tekabül etmiştir.

Anahtar Kelimeler: SSCB Anayasal Düzeni, Kuvvetler Ayrılığı, Kuvvetler Birliği, Karma Kuvvetler, SSCB Hükümet Sistemi, 1918 Rus Anayasası, 1924,1938, 1977 SSCB Anayasası, Yüksek Sovyet, Yüksek Sovyet Presidyumu, Bakanlar Sovyeti, Lenin Dönemi Anayasal Düzen, Stalin Dönemi Anayasal Düzen, Kruşev Dönemi Anayasal Düzen, Brejnev Dönemi Anayasal Düzen.

* Dr. ROKETSAN AŞ. e-posta: Davuthangazi@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-8255-5234.

DOI : 10.34246/ahbvuhfd.871317

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih : 21/12/2020

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 14/01/2021

ON THE WAY TO RUSSIAN TYPE PRESIDENTIAL SYSTEM THE APPLICATION AND PROBLEMS OF THE THEORY OF STRUCTURAL UNITY-FUNCTIONAL SEPERATION OF POWERS IN THE RUSSIAN CONSTITUTIONS OF 1918 AND THE USSR CONSTITUTIONS OF 1924,1936,1977.

Abstract

The unique constitutional structure of Russian Federation derives from it's predecessor namely Soviet constitutions. From the era of the Socialist Russian constitution, in 1918, which was formed before the formation of the USSR to the constitution of the USSR in 1977, the government system which named as unification of mix-blended powers had found a field of application. However, the system had not been able to produce solution to the problems concerning separation of power and presidency. The legislative and executive powers were united in system which was described as the Supreme Soviet. Despite Supreme Soviet system was not an constantly active, both executive and legislative power were used and represented by this institution. Therefore, Presidium and Ministerial Council was established as an executive committee from Supreme Soviet .After the ideological bigotry was set aside, the problems were gradually resolved. Ultimately, with the 1977 Constitution, the period of constitutional reform was entered and the fundamental problems regarding the legislative and executive organs were conceptually overcome. These movements of reformation formed the foundations of the 1993 Constitution of the post-Soviet Russian Federation. During the Gorbachev era, legislature and executive power were separated de facto, but finding its constitutional basis took place at period of the 1993 Constitution.

Keywords: *Constitutional Order of USSR, Seperation of Powers, Unification of Powes , Mix-Blended Powers, Government System of USSR, 1918 Russian Constitution, 1924,1938, 1977 USSR Constitution, Supreme Soviet, Presidium of Supreme Soviet, Soviet of Ministers, Consitutional Order of The Lenin Era, Consitutional Order of The Stalin Era, Consitutional Order of The Krushchev ,Consitutional Order of The Brezhnev.*

A-) Giriş

Rusya'da soyluların geniş topraklara sahip olmaları, Rus halkının önemli bir kesiminin özel mülkiyet edinmelerinin büyük ölçüde imkân dahilinde olmaması ve bunun yanı sıra halkın yıldan yıla ağırlaşan vergi yükü altında ezilmeleri neticesinde; yeni bir kurtarıcı ideali olarak Sosyalizmin, Rus topraklarında geniş kitleler tarafından kabul gördüğü ifade edilebilir¹.

¹ TÜRKKAYA, Ataöv, Sovyetler Birliği Devlet İdaresi, A.Ü.S.B.F. Yayınları,1961.S. 4.;

Ekim Manifestosu'nun ardından 1905 yılında St. Petersburg'daki işçiler, 1871 Paris Komünün'den ilham ile grevlerde iş birliği sağlamak amacıyla İşçi Vekilleri Sovyeti'ni² kurmuşlardır. Daha sonra benzer Sovyetler (konseyler) Rusya'nın diğer büyük şehirlerinde de kurulmuştur. Ayrıca Mançurya'da bulunan askerler de "Asker Vekilleri Sovyeti" kurmuşlardır³. Bahse konu Sovyetler, 1917 Ekim Devrimini yapanlar için bir model oluşturmuş ve ülkede büyük bir Sovyet ağı geliştirmişlerdir⁴. Böylelikle daha sonra Komünist Parti'nin sıkı gözetimi altında olacak şekilde Sovyetler aşağıdan yukarıya doğru hükümeti kurmanın ve devleti idare etmenin alternatif bir yolu olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

En altta yer alan en küçük Sovyet'ten (konsey), en tepedeki Yüksek Sovyet'e kadar bütün Sovyetler, hiyerarşik ve organik olarak birbirine bağlıdır. Böylelikle devlet yapısı içerisinde yer alan en küçük idari birim olarak Mahalli Sovyetler'den en yüksek olan Yüksek Sovyet'e kadar olan bütün Sovyetler, kendi kapsama alanlarındaki halkı mekanizmanın içerisinde tutmaktadır. Komünist demokrasi ideali ve iddiasına göre bu Sovyet halkalarının en küçük topluluklara giderek nüfuz etmesi, devlet yönetimine doğrudan katılımı sağlayacaktır: Bu ise burjuva demokrasi modeline alternatif doğrudan bir demokrasi modelidir. Ancak uygulamada durumun böyle olmadığı incelememiz ardından daha iyi anlaşılacaktır. Zira Sovyetlerin Komünist Parti'nin sıkı denetimi altında olması, -doğal olarak- herhangi tip bir demokrasi anlayışı ile bağdaşmayacak bir organizasyon yapısının oluşmasına neden olmuştur. Her bir anayasa dönemi bu anlamda kendine özgü yapısal değişiklikler ile kendisini göstermiştir. LENİN dönemi devletin kuruluşu, STALİN dönemi devletin totaliterleşmesi, BREJNEV dönemi anti-Stalinist yaklaşım ile devletin demokratikleşmesi, GORBAÇOV dönemi anayasa değişiklikleri ise devletin radikal dönüşüm evresini teşkil etmiştir.

ZEMTSOV, Boris, İstoriya Oteçestvennovo Gosudarstva i Prava, İzd. Norma,2012 S.333-355.

² Sovyet Rus dilinde konsey anlamına gelmektedir. Yani İşçi Vekilleri Konseyi olarak çevirmek mümkündür. Ancak literatürde Konseyler birliği değil Sovyetler Birliği olarak ifade edilen SSCB düzenine atıfla Sovyet kelimesini olduğu gibi muhafaza etmeyi uygun bulduk. Zira SSCB yapısının temeli olarak da Petersburg Sovyeti'nin kabul edilmesi de bu kavramın olduğu gibi kullanılması için yeter bir dayanaktır diye düşünüyoruz.

³ KURAT, Akdes Nimet, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar,TTK Yayınları, 2014,S.387.

⁴ HENDERSON, Jane, The Constitution of the Russian Federation: A Contextual Analysis, Hart Publishing,2011, S.32.

Sovyet anayasalarının oluşmasına temel olan dört esas dayanak vardır. Bunlardan ilki fikri ideolojik perspektiftir ki bu da Marksizm ya da Marksizm-Leninizm'dir. Bahse konu ideoloji aynı zamanda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluşuna dayanak olan fikri alt yapıdır. 1918, 1924 ve 1977 Anayasaları'nın başlangıç kısmında, bahse konu ideolojinin yansımalarını büyük ölçüde görmek mümkündür. İkincisi ise "halk egemenliği" anlayışıdır. Farklı Sovyet anayasalarında da farklı şekilde ifade edilmiş olsa da ortak bir tarif olarak, egemenliğin halktan kaynaklandığı kabul edilmektedir. "Ezilen halklar", "sömürülen işçiler" gibi kavramlar zamanla halk ve vatandaşa evrilmiştir. Üçüncüsü ise kuvvetler ayrılığı ilkesinin reddedilmesidir. Burjuva temelli olarak görülen devlet iktidarının belirli kuvvetlere ayrılması anlayışına karşılık, "mademki egemenlik doğrudan halktan ve tek bir kaynaktan geliyor, bunu bölmeye de gerek yoktur" şeklinde özetlenebilecek kuvvetler birliği anlayışı bütün anayasalara egemendir. Kurumsal ve yapısal olarak kuvvetler ayrılığı reddedilmek ile birlikte zaman içerisinde "işlevsel" bir ayrılığın varlığı kabul edilmiştir. Kuvvetlerin birliği ve fakat fonksiyonların ayrılığı anlamına gelen "karma kuvvetler modeli" tesis edilmiştir. Modern devletin, yetkileri belli ve birbirinden ayrılabilen, böylelikle faaliyetleri de denetlenebilen kurumları olması gerektiği anlayışı kabul görmüştür. Dördüncüsü ise merkezi otoritenin baskın olduğu federal devlet yapısıdır. Bu dört temel özellik dört anayasada da değişmeden sabit kalmış ve Sovyet anayasacılığının genel çerçevesini oluşturmuştur⁵.

B-) Yasama ve Yürütme Kuvvetleri Bakımından SSCB Anayasaları

1-) Anayasaların Ortak Muhtevası ve Genel Özellikleri

Batı tipi anayasacılık devlet iktidarının sınırlarının belirlenmesi mantığına dayanmakta iken Sovyet anayasacılığı bu düşünceden oldukça uzaktır⁶. Esasen anayasallık kavramını Marksist teori ile uzlaştırmak zordur⁷. Zira MARX'a göre devlet, yönetici sınıfın halka baskı kurmak için kullandığı bir araçtır ve ENGELS'in tasarımı ile birlikte proleter devlete geçişin ardından devlet

⁵ UNGER, Aryeh, *Constitutional Development in the USSR*, Methuen Publisher, London-1981,S.273; KIRICHENKO/DENISOV, "Soviet Constitutionalism", *Soviet Poitics and Government*, Alfred A Knopf Publisher,1965,S.256-259.; FAINSOD,Merle, "Nature of Soviet Soviet Constitutionalism", *Poitics and Government*, Alfred A Knopf Publisher, 1965, S.260-261.

⁶ FAINSOD, S.260-261.

⁷ HENDERSON,S.35; ; HAZARD,John N., "Models for a Gorbachev Constitution of the USSR", 1989, *Michigan Journal of International Law*,Vol.10-1, S.188.

denilen aygıtın varlığına ihtiyaç kalmayacaktır. Dahası bir devlet yönetmek zorunda kalınca LENİN, bu görüşlerini proletaryanın mevcut devlet yapısını ele geçirip, bir işçi devleti oluşturabilmesi ihtimaline izin verecek şekilde değiştirmiştir⁸. Yani anayasallık kavramı içerisinde, yöneten ve yönetilenlerin hukukun/kanunların izin verdiği ölçüde etkileşime girmesi fikri temel olarak reddedilmektedir. Zira teoriye göre böylesi bir ilişkide yönetenler muhakkak kuralları ihlal ederek yönetilenleri sömüreceklerdir. Temelden ve kökten böylesi bir reddediş, bizim bildiğimiz anlamda bir anayasa fikrinden farklı bir anayasa fikrinin oluşmasına neden olmuştur. Anayasa, diğer kanunlar gibi alelade bir kanuni düzenlemeden farklı olmak zorunda olmadığı gibi anayasanın koydu temel prensipler olmasa da komünist bir yapının kendi temel prensiplerini koruyucu mekanizmalarının varlığına inanılmaktadır.

1.1-) Kuvvetler Ayrılığı ve Karma Kuvvetler Nazariyeleri

MARX ve LENİN kuvvetler ayrılığı prensibine karşıydılar. Bunun burjuva demokrasinin bir ilkesi olduğunu ve proleter iktidarın buna göre kurulamayacağını düşünüyorlardı⁹. Bu düşüncenin kaynağında parlamenter demokrasi anlayışına karşı bir duruşun olması yatmaktadır. LENİN hiçbir zaman parlamenter demokrasiye inanmamıştır. Ona göre çoğunluğun verdiği karara uymak çoğunluk ile sınırlanmaktadır¹⁰. İşçi devleti, çalışan insanların iradesinin tecessümü olduğu için asla halk ile çatışma içinde olamaz, demek ki insanları devlet fiillerinden koruyacak herhangi bir mekanizmaya da gerek yoktur. O zaman anayasa ve anayasal sınırlarında olması gereken kuvvetler fikri bir anlam ifade etmemektedir. Böylelikle kuvvetler ayrılığına da ihtiyaç kalmamaktadır. Halktan başka kimsenin iktidarı bulunmamaktadır ve bu iktidar halk namına uygun devlet kurumları tarafından kullanılmaktadır. O zaman Marksist doktrin farklı bir yaklaşım sergilemelidir. Madem kuvvetler ayrılığı burjuvazinin bir ürünüdür, ona alternatif olarak ve Marksizmin ruhuna uygun bir biçimde anayasa, kuvvetler birliğini kabul etmelidir¹¹. Ancak

⁸ MATUZOV,N.İ./MALKO,A.V., Teoriya Gosudarstva i Prava, Yurist,1997, S.82.; BELYAEV, İvan, Zemskie Sobori Na Rusi, URSS İzd., 2011,S.48-49.;HAZARD, S.188.

⁹ ÇİRKİN,Venyamin, Glava Gosudarstva : Sravnitelno-pravovoe İssledovanie, İzd. Norma,2013,S.66.

¹⁰ LENİN,V.İ.,Gosudarstvo i Revolyutsiya,Gosudarstvennoe İzdatestvo,1930,S.56-63.; GRİPP,Richard,Pattern Of Soviet Politics, The Dorsey Press, 1967,S.64.

¹¹ HUSKEY, Eugene, “Executive-Legislative Relations”,Executive Power and Soviet politics: The Rise and Decline of the Soviet State”,1992, S.84; UNGER, S.9; LENİN, S.74-75; POPOV /MİGAÇEVA/TİHOMİROV, Gosudarstvennoe Upravlenie V Rossii i Zarubejnih Stranah: Administrativno-Pravovıe Aspektı, İzdatestvo Norma,2012,S.101.

kuvvetler birliği de “burjuva demokrasi terimi” olarak görüldüğü için iktidar yapısı “karma kuvvetler sistemi” ve “kuvvetlerin fonksiyonel ayırım” olarak ifade edilmiştir¹².

SSCB Anayasa hukukçusu LUNEV’e göre Sovyet anayasacılığının kuramsal olarak kuvvetler ayrılığı nazariyesinden uzaklaşmak adına gösterdiği ideolojik çaba, Sovyet anayasacılığının en büyük sorunsalı olmuştur. Dahası karma kuvvetler sistemi kuramsal ve fonksiyonel olarak gerçekçi olmaktan uzak olduğu gibi esasen kuvvetler ayrılığının farklı bir isim altında yeniden kodlanmaya çalışılmasından farklı bir çaba da değildir. Ancak her halükârda başarısız olmuştur¹³. Tek devlet iktidarı içerisinde organların işlevsel ayrılığı olarak adlandırılan karma kuvvetler ayrılığı sistemi realize edilemediği için¹⁴ kuvvetler ayrılığı nazariyesine gittikçe daha çok yaklaşmış ve en nihayetinde nafi bir çaba olan farklı bir teori üretmek ve idolojik formasyonu beslemek gayesi son bulmuş, Sovyet sistemi kendisini feshetmiştir. Yani temel teorik perspektif de tutucu ve inatçı bir çabanın ürünü olan karma kuvvetler fikrinin tesis edilmesine hiç uğraşılmamış olsa idi, Sovyetler birliğinin etkin ve verimli bir devlet olarak hayatıyeti de sakatlanmış olmayacaktı.

Buna karşılık SSCB döneminde kuvvetler ayırımı prensibinden bahsetmek bile günah sayılmıştır¹⁵. Parlamentolar “satılık ve kokuşmuş” olarak doktrinize edilerek¹⁶; kuvvetler ayrılığı düsturu bu şekilde Sovyet teorisyenleri tarafından “burjuvazi hayali” ilan edilmiş ve kötülenmiştir. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirleri olan rekabet ve ilişkileri neticesinde ulaşılan kuvvetler ayrılığı, burjuvaziye özgü sorunların çözüm yöntemi olarak görülmüştür. SSCB’nin kurucu iktidarı, liberal temsili demokrasilerdeki yasama organları için “ölü meclisler” tanımlamasını yapmış, buna karşın ise Sosyalizm idealinin öngördüğü yasama ve yürütme ilişkilerinin iç içe geçtiği ve işlerliği olan

¹² LUNEV,Aleksandr E., “Teoretiçeskie Problemy Gosudarctvennovo Upravleniya”, 1974, Nauka, .S.8-13.; VIŞNEVSKİY /GORBAMOV/KUÇİNSKİY, Obşaya Teoriya Gosudarstva i Prava, Akademiya MVD,2013,S.226.227; POPOV,Lev/MİGAÇEVA,Yuriy/TİHOMİROV,Sergey, Gosudarstvennoe Upravlenie V Rossii i Zarubejnıh Stranah: Administrativno-Pravovıe Aspektı. İzdatelstvo Norma, 2012,S.101-103.

¹³ LUNEV, S.8-13.; POPOV/MİGAÇEVA/TİHOMİROV,2012, S.103.

¹⁴ POPOV/MİGAÇEVA/TİHOMİROV,2012, S.104.

¹⁵ POPOV,Lev/MİGAÇEVA,Yuriy/TİHOMİROV,Sergey, Gosudarstvennoe Upravlenie i İspolnitelnaya Vlast,İzd.Norma,2011,S.115.

¹⁶ LENİN, S.75-81.

bir parlamentoyu yani “işleyen parlamentoyu” tesis ettiğini iddia etmiştir¹⁷. LENİN’e göre “komün”, parlamenter bir organ değil hem yasama yem de yürütme işlevi gören faal bir kurumdur¹⁸.

Başlangıçta yasama ve yürütme organları ayrılmış değildi. Basit ve komplike olmayan bir yönetim anlayışı kabul edilmiş idi. Ancak zamanla devletin pek de basit olmayan ve giderek daha komplike olan idare mekanizması bulunduğu kabullenildi. Bu kapsamda yasama ve yürütme organları “fili” olarak ayrıldı, ancak prensip olarak bu ayrılık kabullenilmedi. Proleter dikta, basit bir görünüm ile yeterli olabilecek iken devletin faaliyetlerinin bu kadar da basit olmaması neticesinde ortaya çıkan “branslaşma” ve “uzmanlaşma” sorunu, Sovyet anayasacıları tarafından tekrar formüle edilmek zorunda kalmıştır¹⁹.

SSCB Bilimler Akademisi üyesi olan Sovyet ideolog CHKHIKVADZADE’ye²⁰ göre SSCB’nin mütemayiz vasıflarından birisi, halk tarafından seçilenler tarafından devlet iktidarının bir bütün halinde kullanılması, yani kuvvetlerin birliğidir. SSCB, parlamenter hükümet sistemlerinin temsil organlarının menfi yönlerini barındırmamaktadır. Kuvvetler birliği ile birlikte “karar alan” ile o kararın uygulanmasından “sorumlu olan” aynı organda birleşmiştir. SSCB’nin temsil organı, diğer ülkelere ve tarihteki diğer örneklerle kıyasla en basit ve en demokratik yapıya sahip olanıdır. Yargı ve savcılık da kuvvetler birliğinin içerisindedir. Bunlar Yüksek Sovyet’in temsil kuvvetinden bağımsız hareket edememektedir. Yüksek Sovyet, Bakanlar Sovyeti ve Yüksek Mahkeme’nin faaliyetlerinin

¹⁷ HUSKEY, S.84; UNGER, S.9; LUNEV, S.8-13.; POPOV/MİGRAÇEV/TİHOMİROV,2011, S.51.; LENİN, S.112-114.

¹⁸ LENİN, S.76-78.

¹⁹ SCHAPIRO,Leonard, The Government and Politics of the Soviet Union, Hutchinson University Library Press,1970, S.109; POPOV/MİGAÇEVA /TİHOMİROV,2012,S.101.

²⁰ SSCB kamu hukukçuluğu anlamında örneklemeler sunduğu “The Soviet Form Of Popular Government” isimli eseri SSCB tarafından hazırlatılarak, İngilizceye çevrilmiştir. Bu anlamda resmi akademik bakış açısını yansıtmaktadır. Resmi ve akademik kelimeleri her ne kadar yan yana uygunsuz gibi gözükse de SSCB için her şey “devlet aygıtını” ilgilendiren bir resmiyet taşımaktadır. Dolayısı ile SSCB içerisinde hür bir şekilde akademik tartışmaların yapılabilirliği iddia olunabilir ise de SSCB dışına taşacak konular muhakkak “resmi” bir bakış taşımaktadır. Zira devlet birdir, tektir, üniversite de birlik ve teklikten muaf olamaz. Akademinin otonom veya özgür olması gibi düşünce ve/veya kavramlar Sovyet idolojisinde “burjuvazi” ile özdeştir. Bu sebeplerdir ki yazarın bakışı resmi-akademik bir bakış olarak nitelenebilmektedir. Bkz: CHKHIKVADZADE,Viktor ,The Soviet Form Of Popular Government,Progress Publishers,Moscow-1972.

birbirinden ayrışması, devlet iktidarının bölünmesi anlamına gelmez. Dahası kuvvetlerin birliği, devlet faaliyetlerinin farklı organlar tarafından yerine getirilmesini de engellemektedir. Her bir organ kendisine yasal olarak verilmiş yetki sınırları çerçevesinde faaliyetlerini yürütebilir. Bunların tamamı tek bir elden koordine edilir²¹.

1.2-) Anayasa Kavramının Sovyetler Birliğindeki Karşılığı

1990'lara kadar SSCB tek partili bir devlettir. Devleti yöneten Komünist Parti'nin anayasayı sembolik bir değer olarak kabul etmesinden dolayı olacak ki, SSCB toprakları içerisinde aynı zaman diliminde pek çok federe anayasa yürürlükte olabilmektedir²². SSCB içindeki her cumhuriyet ve bunların bazılarının içerisindeki otonom yapıların her biri, bir diğerine fazlaca benzerlik gösteren ayrı bir anayasaya sahiptir²³.

Sovyetler Birliği'nde anayasa kavramı, bildiğimiz hukuki anlamı dışında bir anlam içermektedir. Yani anayasa, kanunlara dayanak olacak devletin temel mevzuatı olmaktan ziyade hem dahili hem harici kitleleri eğitici bir propaganda belgesi mahiyetindedir²⁴. Yani işleyen bir işçi devleti tasvir etmekte, onun meşruiyetini sağlamlaştırmaktadır. Yeni bir anayasa yeni bir evreye ulaşıldığının belirtisi olup, gelecek için bir kılavuzdur²⁵.

Peki Sovyetlerin neden bir anayasaya ihtiyaçları bulunmaktadır? Öncelikle devletin işleyişine dair süreçleri ve devlet organlarını formalize etmek gerekmektedir. Diğer yandan vatandaşlara bir güvence verilmekte ve devletin onlar için var olduğu vurgulanmaktadır. Bu yüzden anayasaya ve diğer kanunlara uyulması yönünde irade gösterilmesi zaruridir. Son olarak batının, Sovyetler birliğinin muazzam olduğu düşünülen "demokratik" yapısını görmelerini sağlamak hedeflenmektedir²⁶. Yani anayasa temel bir hukuki normdan ziyade bir propaganda aracıdır. Dahili noktada vatandaşlara, harici olarak diğer ülkelere ve diğer ülke vatandaşlarına karşı siyasi ve sosyal bir propaganda evrakıdır. Dahası batılı demokraside bulunan "anayasa"

²¹ CHKHIKVADZADE, S.66-75

²² ZEMTSOV, S.385-389.; HENDERSON, S.36.

²³ HENDERSON, S.36.

²⁴ FAINSOD, S.260-261.

²⁵ HENDERSON, S.36.; KIRICHENKO/DENISOV, S.256.; HAZARD, S.188.

²⁶ ARON, Raymond, Demokrasi ve Totalitarizm, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, S. 237.; GRIPP, S.202.; FAINSOD, S.260-261; POPOV /MİGAÇEVA/TİHOMİROV, 2012, S.102.

metinlerinin varlığı ve işlevi tamamen reddedilemediği için bunlara alternatif bir metin ve kavram yaratma çabasıdır.

Sovyet anayasalarının bir diğer işlevi, devlet kurumlarının yapısını ortaya koymaktır. Ancak kuvvetler ayrılığı kuramına göre dizayn edilmemiş olan SSCB’de, devlet aygıtının sahip olduğu iktidar da yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerine nispet edilerek dağıtılmamıştır²⁷.

Sovyet yapısı bir konseyler yapısıdır. Kasabalardan şehirlere, eyaletlere daha sonra ise Rusya’nın tamamını temsil edecek Yüksek Sovyet’e kadar tüm Sovyetler bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır. En alttaki konseyden en üste kadar yapıları, oluşum şekilleri ve aparatları da birbirlerine çok yakındır. Her Sovyet bir adet Yürütme Kurulu’na sahiptir. Yürütme Kurulu, Sovyet’in içerisinde Sovyet delegeleri tarafından seçilmektedir. Sovyet sürekli açık olan ve çalışan bir organ olmayıp yılda iki veya üç defa oturum yaptığı için, Sovyet’in oturum yapmadığı dönemlerde Sovyet nam ve hesabına faaliyet yürütecek daimi ve sürekli görevde olan bir organ olarak Yürütme Kurulu bulunmaktadır. Aslında fonksiyonel anlamda Sovyet’in sahip olduğu yetkiler ve iktidarı asıl kullanan da Yürütme Kurulu’dur. En alttakinden en üste kadar Sovyetler kendilerinden üstte yer alan Sovyet’e delege göndermektedir²⁸. Böylelikle zincirin halkaları birbirine eklenmektedir.

1.3-) Sovyet Anayasacılığında Devlet Başkanı Kavramı

Marksist-Leninist öğretilerde “devletin başı” ifadesi menfi bir anlama tekabül etmekteydi. Feodal-monarşist geleneğin devamı olarak bu terimin kullanılıyor olduğu savunulmakta idi. Sosyalist Rusya hukukunda bu terime ilişkin ilk açıklama; “devletin başı” teriminin Sovyet öncesi tarihe ait bir kavram olduğudur²⁹. Sovyetler birliği döneminde başkanlık sistemine ilişkin hiçbir açık tartışma olmamıştır. Devlet başkanlığı öngörülmemiştir. Zira başkanlık hükümet sistemi, kuvvetler ayrılığı prensibine uygun olarak ortaya çıkan bir model olarak sosyalist-marksist öğretinin devlet algısında kendisine yer bulamamaktadır. Devletin başı kavramına ilişkin ikinci açıklama ve itiraz ise SSCB’de devletin tek bir kişiden müteşekkil başı olamamasıdır. Devletin başının bu sebeple kolektif bir sorumluluğu işaret ettiği, bunun ise SSCB

²⁷ HENDERSON, S.32-35.; ARON, S.239-245.; POPOV /MİGAÇEVA/TİHOMİROV,2012, S.104.

²⁸ UNGER, S15.; KIRICHENKO/DENISOV, S.312.

²⁹ ÇİRKİN, Venyamin, Glava Gosudarstva : Sravnitelno-pravovoe İssledovanie, İzd. Norma, 2013, S.20.

Yüksek Sovyeti Prezidyumu tarafından kullanıldığı yönündedir. Bu dönemde kuvvetler ayrılığı ilkesine alternatif olarak sosyalist öğretide kuvvetler birliği veya karma kuvvetler sistemi tartışılmış ve her iki itiraz ve açıklama formüle edilerek, SSCB kuvvetler birliği ilkesinin yegâne tatbik alanı olmuştur³⁰.

ÇELYAPOV'a göre başkanlık gibi bir kavram, monarşiyi çağrıştırdığı için proleter bir diktatöryada kullanılmamalıdır. Başkanlık yerine Birleşik Merkez Yürütme Kurulu (BMYK) Prezidyumu vardır. BMYK Prezidyumu, başkanlığın fonksiyonunu yerine getirmektedir³¹. 1936 Anayasasından sonra ise RUSİNOVA'ya göre Yüksek Sovyet (YS) Prezidyumu devlet başkanlığı görevini üstlenmektedir. Devlet başkanlığı burjuva bir tabirdir, kökenleri feodal dönemlere kadar gitmektedir³². Her ne kadar devlet başkanlığı fonksiyonunu YS Prezidyumu'nun yerine getirdiği yazılıp çizilse dahi gerçekte bu fonksiyon Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Genel Sekreterliği makamınca yerine getirilmektedir. Zaten bir süre sonra da SBKP Genel Sekreteri aynı zamanda YS Prezidyum Başkanı olarak görev yapmaya başlayacaktır³³.

Görülmektedir ki Marksist Leninist ve Stalinist öğretisi, başkanlık meselesine ilişkin olarak nihai bir çözüm üretememiştir. Öğretide tek bir kişinin devletin başı olması fikri burjuva ve/veya feodal görülerek reddedilmesine karşın bunun yerine konumlandırılacak işlevsel bir mekanizma da bulunamamıştır. SSCB'nin dağılmasına kadar bu mesele sosyalist hukukçuları meşgul etmiştir. Öğretideki "kolektif başkanlık" kavramının içi doldurulamamış, hukuki ve kanuni olarak olmasa dahi fiilen Komünist Parti Genel Sekreteri başkan olarak faaliyet yürütmüştür. Bu ise sistemin zayıf noktası ve eleştirilerin odağı olmuştur. Sosyalist hukukçular da, 1936'dan SSCB dağılmasına kadar bu fiili durumu nasıl hukuki bir forma kavuşturacaklarını tartışmışlar ancak her seferinde tartışma çözümlenmeden kapanmıştır. En nihayetinde GORBAÇOV döneminde, 1977 Anayasasında yapılan değişiklik ile başkanlık makamı ihdas edilmiştir.

Meselenin temelinde ideolojik ve teorik bir taassubun bulunması yatmaktadır. Devletin başında kolektif bir yürütücü veya başkanlık makamı

³⁰ POPOV, MİGRAÇEV/TİHOMİROV,2011, S.147.; POPOV/MİGAÇEVA/TİHOMİROV,2012, S.104.

³¹ KUTAFİN,Oleg,E., Glava Gosudarstva,Prosoekt, 2014, S.197.; ÇİRKİN,Venyamin, Glava Gosudarstva : Sravnitelno-pravovoe İssledovanie, İzd. Norma, 2013, S.20.

³² KUTAFİN, S.226.; ZEMTSOV, S.415-422.

³³ KUTAFİN, S.289.; POPOV /MİGAÇEVA /TİHOMİROV,2012, S.104.

olmasına dair temel argüman hiçbir zaman fiili olarak -SSCB’de dahi- uygulanmasa dahi, teorik olarak bunun varlığı sistemin liberal temsili hükümet sistemlerinden ayrışmasına olanak sağladığı için sürekli olarak tesis edilmesine uğraşılmıştır. Oysa zaten SB Komünist Partisi Başkanı, fiili olarak devlet başkanlığı yapmıştır. GORBAÇOV döneminde artık devletin siyasi ve ideolojik taassup güdecek lüksleri olmadığı için bu kavramsal tartışmalar bir kenara bırakılabilmektedir. Bu ise günümüz Rusya Federasyonu’nun hükümet sistemine öncülük etmiştir³⁴.

1.4-) Devlet İktidarının Organları: Yüksek Sovyet, Yüksek Sovyet Presidyumu ve diğerleri

SSCB’de devlet iktidarının en yüksek temsil organı, SSCB Yüksek Sovyeti olarak tarif ve tasnif edilmektedir. Devlet iktidarını kullanan bütün diğer organlar, Yüksek Sovyete karşı sorumlu olup hesap vermekle yükümlüdür. Anayasal anlamda kanun yapmak ile yetkilendirilmiş tek organdır³⁵. Yüksek Sovyet, Bakanlar Sovyetini/Kurulunu belirlemektedir. Yüksek Sovyet Presidyum’u (YS-Presidyumu) ise Yüksek Sovyet görevde değil iken yasama faaliyetini yapmaktadır. Bütün yetkiler Yüksek Sovyet’tedir. Bakanlar Sovyeti/Kurulu ve YS-Presidyumu ondan aldığı yetkiyi kullanmaktadır. Böylelikle SSCB’de dikey yetki devri anlayışlı kuvvetler birliği veya karma kuvvetler sistemi uygulanmıştır³⁶.

Yürütme komitesine ise Presidyum denilmektedir. Yüksek Sovyet, yürütme komiteleri hiyerarşisini yöneten SSCB Bakanlar Sovyetini/Kurulunu diğer bir ifade ile “hükümeti” atamaktadır. Böylelikle bir yürütme komitesi hem kendi Sovyetine hem de bir üst seviyedeki Sovyetin yürütme komitesine karşı sorumluluk taşımaktadır. Bu çifte bağlantılı olma durumuna “Çifte Bağlılık” denilmektedir³⁷.

1936 anayasası kabul edilene kadar SSCB iktidarının en üst organı Bütün Birlik Sovyetler Kongresi’dir (BBSK). Birleşik Merkezi Yürütme Kurulu (BMYK) ise BBSK’da seçilmektedir. BMYK, yasama, yürütme ve denetim

³⁴ ÖZYURT, Davut, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Devlet Başkanının Konumu ve Fonksiyonu, Adalet Yayınevi,2021, S.8-11.

³⁵ CHKHIKVADZADE, S.95.

³⁶ TANİLLİ, Server, Uygurlık Tarihi, Cumhuriyet Yayınları,2017, S.202.; POPOV/MİGAÇEVA/TİHOMİROV,2012, S.104.

³⁷ HENDERSON, S.32.

organıdır³⁸. 1936'dan itibaren ise "SSCB'nin yasama gücü yalnızca SSCB Yüksek Sovyeti tarafından kullanılacaktır"³⁹ ve "SSCB kanunları SSCB Yüksek Sovyeti tarafından koyulacağı gibi, SSCB Yüksek Sovyeti kararıyla yapılan bir halk oylaması ile de kabul edilebilir"⁴⁰ hükümleri kabul edilmiştir. Bu ise yasama yetkisinin SSCB Yüksek Sovyeti tarafından kullanılacağına işaret etmiştir. Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) Yüksek Sovyeti'nin aksine SSCB Yüksek Sovyeti, Birlik Sovyeti ve Milletler Sovyeti'nden oluşan iki kanatlı bir parlamentodur.

Fakat yasama yetkisini tali olarak kullanabilen başka organlarda bulunmaktadır; 1977 Anayasasının 123. Maddesine göre SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu tüzük yayınlamakta, kararname çıkarabilmektedir. 1977 Anayasası'nın 133. Maddesine göre SSCB Bakanlar Kurulu hem tüzük yayınlamakta, hem de SSCB kanunları ile Yüksek Sovyet ve Prezidyumunun diğer kararlarının icrası üzerine yönetmelik çıkarabilmektedir.

LENİN'in SSCB temsil organı ile ilgili prensipleri; devlet otoritesinin bütün unsurlarının tekliği, devlet idaresine kitlesel katılım, Sovyetlerin/Konseylelerin seçimle oluşması, milletlerin eşit haklara sahip olması, demokratik merkezîyetçilik, sosyalist yasallık olarak ifade edilmektedir⁴¹.

2-) Anayasaların Tahlili

2.1-) 1918 Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Anayasası – Pilot Anayasa veya Devrim Anayasası

Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin (RSFSC) ilk anayasası, Ekim 1917 Devriminden 10 ay sonra, 10 Temmuz 1918'de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir⁴². RSFSC'nin 1918 Anayasası ile birlikte Rusya'nın bir Sovyet Cumhuriyeti olduğu anayasal olarak hüküm altına alınmıştır⁴³. Anayasa, devrim sürecinin içine doğduğu zamanki ifade ve üslup ile kaleme alınmıştır. Siyasi eşitlik, bağımsız yargı gibi kavramlar burjuva demokrasinin unsurları olarak görüldüğü için sosyalist anayasa da yer alması

³⁸ KUTAFİN, S.198.

³⁹ SSCB 1936 tarihli Anayasası'nın 32. Maddesi.

⁴⁰ SSCB 1977 tarihli Anayasası'nın 108. Maddesi.

⁴¹ CHKHIKVADZADE, S.73-74.

⁴² STAŞENKO, Lyudmila, ŞAMBA, Taras, İstoriya Gocudarcva i Prava Rosii, Tom.2, İzdatelstvo Norma, 2003, s.84-99.

⁴³ POPOV/MİGRAÇEV/TİHOMİROV, 2011, S.146-147.

uygun görülmemiştir. Bunların yerine sınıf iktidarı ve komünist demokrasi temelli kavramlar ve terimler kullanılmıştır. Anayasa'nın herhangi bir yerinde devletin bir başkanı olduğuna dair hüküm bulunmamasına karşın LENİN, devlet mekanizmasını işleten tek kişi olmuştur⁴⁴.

Anayasa Hazırlama Komisyonu, 1 Nisan 1918'de Bolşevikler ağırlıklı olmak üzere, diğer sosyalist görüşlere mensup gruplar da dahil olmak üzere 15 üyesi ile toplanmıştır. Bu komisyon SSCB'de Bolşevikler dışında ki siyasi grupların da temsil edildiği, muhalif unsurların da anayasa yapım sürecine katıldığı ilk ve son anayasa hazırlama komisyonu olmuştur. Bu kapsamda bahse konu Anayasa da Bolşevikler dışındakilerin de yapımına katkı sağladığı ilk ve son Sovyet anayasası olmuştur⁴⁵.

Anayasa, 10 Temmuz 1918'de ki 5. Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁴⁶

2.1.1-) Genel Olarak

İlk Sovyet Anayasası, yani Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) 1918 Anayasası, Marksizm propagandası niteliğindeki siyasi olan bir metindir⁴⁷. 1918 Anayasası, hazırlayıcıları açısından Bolşevizmin siyasi hedef ve isteklerinin işlendiği muazzam bir propaganda aracı olarak görülmüştür. Bu kapsamda anayasanın muhteviyatı, lafzı ve üslubu siyasi bir manifesto gibidir⁴⁸. Anayasa hukuki metinden ziyade adeta Sosyalizmin ve Sovyetlerin başarısını ilan edici bir metindir⁴⁹.

Birinci bölüm, “Çalışan ve Sömürülen İnsanlar Deklarasyonu” başlığını taşımaktadır. Başlığından da anlaşılacağı üzere içeriği itibarıyla bir anayasa bölümünden ziyade bir haklar bildirgesidir. Devrimden önce sıkça dillendirilen ve 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi ve 1776 Virginia İnsan Hakları Beyannamesi'ne tepki niteliği taşıyan Çalışan ve Sömürülen

⁴⁴ UNGER, S.21; SCHAPIRO, S.44-46; POPOV/MİGRAÇEV/TİHOMİROV, 2011, S.146-147.; ARON, S.238.

⁴⁵ STAŞENKO/ŞAMBA, Tom.2, S.84-99. UNGER, S.9; HENDERSON, S.39.; ARON, S.237.

⁴⁶ NAOMOV,Sergey,Sistema Gosudarstvenno Upravleniya,İzd.Forum,2011,S.58-60; UNGER, S.10.; STEŞANKO /ŞAMBA, Tom-2, S.84-99.

⁴⁷ ÇİSTYAKOV, O.İ., İstoriya Oteçestvenno Gosudarstva i Prava, Yurist, 2007 S.128-138.; HENDERSON, S.38.

⁴⁸ UNGER, S.11.; SCHAPIRO, S.44-46.

⁴⁹ GRIPP, S.199-200.

İnsanlar Deklarasyonu, burjuvazinin bir ürünü olarak algıladığı insan hakları metinlerine karşı sosyalist ve komünist haklar bildirgesi olarak hazırlanarak anayasaya konulmuştur⁵⁰. İkinci bölüm, hak ve ödevleri içermektedir. Buna göre en önemli ödev çalışmaktır; zira Anayasa'nın 18. Maddesine göre “çalışmayanın yemek yemeye de hakkı yoktur”.

Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlere ilişkin devletin tutumu, bunları nasıl sınırlayacağı veya nasıl koruyacağı yönünde değildir. Yani hak ve hürriyetlerin devlet tarafından nasıl korunacağına ilişkin herhangi bir düzenlenme anayasada yer alamamaktadır. Zira proleter iktidarın, bahse konu hak ve hürriyetleri burjuva iktidarlar gibi ihlal edebileceği düşünülememekte de ve/veya böyle bir algı oluşturacak hususlara yer verilmek istenilmemektedir⁵¹.

1918 Anayasası devlet iktidarının nasıl ve ne şekilde kullanılacağına dair sıkı ve sert sınırlar çizmek yerine esnek sınırları tercih etmiştir. Bu bilinçli bir tavır olarak görülmektedir⁵². Anayasa ile ihdas edilmemiş kurumların bazıları, anayasal kurumların yetkilerinden çok daha fazlasını kullanır hale gelebilmişlerdir. Çeka isimli gizli polis teşkilatı, İşçi ve Çiftçi Savunma Konseyi, Devrim Komitesi bunlara örnek olarak ifade edilebilir⁵³.

Devlet iktidarı tüm işçi ve çiftçi sınıfına ait olduğu ve Sovyetlerin tamamı aracılığı ile kullanıldığı için devlet iktidarının hiyerarşik olarak Sovyetlerin tamamında olduğu kabul edilmektedir⁵⁴. Zaten devrimin “tüm iktidar Sovyetlere” sloganı da bu gayenin ifadesinin bir gereğidir. Ancak bu durumda en üst Sovyet'in sahip olduğu ve diğerlerinin sahip olmadığı “Yüksek İktidar” kavramı ortaya çıkmıştır. Böylelikle Bütün Rusya Sovyetler Kongresi (BRSK), diğerlerinin en tepesindeki Sovyet olarak, anayasanın 24. Maddesinde “en yüksek devlet otoritesi” olarak tarif edilmiştir. Anayasa'nın 12. Maddesinde ise BRSK'nin “yüksek iktidarı” kullandığı ifade edilmiştir. Merkezi Yürütme Komitesi ise BRSK'nin görevde olmadığı yani oturum yapmadığı – ki yılın çok büyük bir dönemi oturum yapmamaktadır- dönemde BRKS'nin sahip olduğu “Yüksek İktidarı” onun nam ve hesabına kullanmak ile yükümlü kılınmıştır. Anayasanın 31. Maddesi, Merkezi Yürütme Komitesi'ni “en yüksek yasama, yürütme ve denetim organı” olarak tanımlamıştır.

⁵⁰ NAOMOV, S.58-60.; UNGER, S.11.

⁵¹ NAOMOV, S.58-60.; UNGER, S.13.; STEŞANKO /ŞAMBA, Tom-2, S.126-133.

⁵² UNGER, S.20.; SCHAPIRO, S.44-46.

⁵³ UNGER, S.21.; SCHAPIRO, S.44-46.; ÇİSTYAKOV, S.107-128.

⁵⁴ NAOMOV, S.58-60.; UNGER, S.16

Anayasa'nın 66. Maddesi yerel Sovyetlerin seçimine ilişkin düzenlemenin yapıldığı maddedir. Yerel Sovyetler halk tarafından doğrudan seçilir iken yukarı doğru çıkıldıkça doğrudan seçim ortadan kalkmaktadır. Zira halk, bir Sovyete delege gönderecek en alt Sovyeti seçim ile belirlemek suretiyle üstüne düşeni yapmış olarak görülmektedir.

Anayasanın 66. Maddesinin devamı ve 78. Maddeye kadar, Sovyet seçimi ile ilgili usul ve prosedürleri içermektedir. Ancak bunların içerisinden gizli oy, açık sayım, genel oy, eşit oy gibi temel ilkeler bulunmamaktadır. Dahası nispi temsil liste usulü ve gizli oy, anayasa hazırlama komisyonunda teklif edilmiş ve tartışılmış olmakla birlikte reddedilmiştir⁵⁵. Bunların reddedilmesinin yegane sebebinin ideolojik taassup olduğuna şüphe yoktur. Bu kavramlar liberal temsili sistemlere özgün olarak Marksist-Leninist ideolojinin karşısında konumlandırılmıştır.

2.1.2-) Bütün Rusya Sovyetler Kongresi (BRSK), Birleşik Merkezi Yürütme Kurulu (BMYK) ve Halkın Komiserleri Sovyeti (HKS)

1918 Anayasası'na göre Sovyetlerin en üst halkası ve en yüksek anayasal kurum Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'dir. Kongre, alt düzey Sovyetlerdekine benzeyen yönetim organı olarak Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi'ne (BMYK) sahiptir. Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi (BMYK), Kongre adına ve onun altında, Kongre faaliyette olmadığı zamanlarda onun fonksiyonunu vekaleten icra etmek için ihdas edilmiştir⁵⁶. Aşırı büyük bir meclis olan BRSK çok deneyimsiz, etkili olamayan bir yapıdır⁵⁷. Bu sebeple BMYK'nın varlığı zaruridir. BMYK 1918'de 200 kişi, 1920'de 300 kişi, 1921'de ise 386 kişiden oluşmaktadır⁵⁸. BMYK, giderek kalabalıklaşarak hantallaştığı için BMYK Presidyumu ortaya çıkacaktır.

Bu dönem tam bir deneme yanılma dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürekli olarak temsil ve icra fonksiyonlarının nasıl daha iyi yerine getirileceğine ilişkin fikirler ortaya çıkmaktadır. Yapısal olarak ise temsil ve icra fonksiyonu -adeta matruşka bebek gibi- içeriden oluşturulan komite komisyonlar ile daralan bir insan grubuna indirgenmeye çalışılmıştır.

⁵⁵ UNGER, S.16; SCHAPIRO, S.44-46.

⁵⁶ NAOMOV, S.58-60.

⁵⁷ NAOMOV, S.58-60.; UNGER, S.22.

⁵⁸ UNGER, S.15; SCHAPIRO, S.44-46.

1936 anayasası kabul edilip 10 Temmuz 1938’de ortadan kalkana kadar, SSCB iktidarının en üst organı Bütün Rusya Sovyetler Kongresi’dir. BMYK ise BRSK’da seçilmektedir. BMYK, yasama, yürütme ve denetim organıdır⁵⁹. Bütün Rusya Sovyetler Kongresi’nin 8. Toplanmasında, Kongre’nin en az 2 ayda bir toplanması kararlaştırılmış ancak daha sonra bu süre 3 aya çıkarılmıştır. En nihayetinde ise BMYK ihdas edilmiştir⁶⁰. Bütün Rusya Sovyetler Kongresi, en yüksek iktidar organı; BMYK ise, yürütme organı olup oturum arasında BRSK’nın yetkilerini kullanan organdır. HKS ise, idari anlamda yürütmeden sorumlu olan organdır. İşçi Sovyetleri, asker Sovyetleri vb. ise yerel temsil organları olarak karşımıza çıkmaktadır⁶¹.

BRSK’nın 2 Kasım 1917 tarihli 4. toplantısına kadar, BMYK Presidyumu resmi olarak var olmuş değildir. Yani kuruluşu ve işleyişi herhangi bir mevzuata dayanmamakta, fiili olarak var olan ama hukuki/kanuni olarak yok olan bir kurumdur. Aralık 1919’daki oturum ile BMYK Presidyumu’nun resmi olarak kuruluşuna ilişkin yasal zemin tamamlanmıştır. BMYK Presidyumu, BMYK’nın daimi çalışan yürütme organıdır. Oturumlar için gerekli bilgi ve belgeleri toplar. BMYK’nin fiil ve faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludur. Genel olarak BMYK Presidyumu, ortalama 10-12 kişiden oluşmaktadır. BMYK Presidyumu toplantıları haftada birkaç kez yapılmaktadır. Kolektif bir organ olan BMYK Presidyumu’nda kararlar oy çokluğu ile alınır. BMYK Presidyum, toplantılarına bütün BMYK üyeleri katılarak oy verme hak ve yetkisine sahiptir. BMYK Presidyumu BMYK adına, kanun ve kararname yayımlayabilmektedir. BMYK Presidyumu, yayımladığı kanun hükmünde kararnameleri BMYK oturumunda sunmak ve onay almak zorundadır⁶².

1918 Anayasası’ndan önce ve 1918 Anayasası döneminde de BMYK Presidyumu’nun yetkilerine dair bir açıklık bulunmamaktadır. Bunlar açıkça hüküm altına alınmamıştır. Buna karşılık belli başlı görevleri ve yetkileri teamülen kabul edilmiştir⁶³:

- a) Meseleleri inceler ve çözüme kavuşturur,
- b) BMYK’ya karşı sorumludur,

⁵⁹ KUTAFİN, S.198.; STEŞANKO/ŞAMBA, Tom-2, S.126-133.

⁶⁰ UNGER, S.15; SCHAPIRO, S.44-46.

⁶¹ KUTAFİN, S.200.; ÇİSTYAKOV, S.89-107.

⁶² KUTAFİN, S.200-209.

⁶³ KUTAFİN, S.202-204.; ÇİSTYAKOV, S.89-107.

c) Kanun değerinde ve hükmünde kararname yayımlayabilir,

ç) BMYK oturumları arasında BMYK'nın bütün yetkilerini kullanabilir,

d) Bu kapsamda BMYK Presidyumu'nun en önemli görevi, BMYK ve BRSK oturumlarına hazırlık yapmak olarak görülmüştür. Hazırlık amacıyla komite ve komisyonlar kurabilmektedir⁶⁴.

1918 Anayasası döneminde devletin en üst organı, seçimle işbaşına gelen yasama benzeri bir yapıya benzetilebilecek olan Sovyetlerin Bütün Rusya Kongresi'dir. Kongre, diğer liberal temsil organlardaki gibi ne bir salt yasama ve temsil organı ne de bir yürütme organıdır. Kongre yasama ve yürütme organı olarak kurgulanmıştır. Yasama organını, işlevsiz olarak gören Marksist doktrin tek başına ve salt olarak yasama ile ilgilenen bir yapı yerine "çalışan bir organ" olarak Kongre'yi işaret etmiştir⁶⁵.

DURDENEVSKİY'e göre BMYK Presidyumu, hükümeti ifade ederken; Halkın Komiserleri Sovyeti de buna bağlı kabinedir. Bunlar idari anlamda işleri görür. GURBİÇA'ya göre BMYK Presidyumu ve HKS ayrımları fonksiyonel ayırım prensibinin bir sonucudur. Bunlar devlet idaresinin spesifik organlarıdır. MAGAZİNER'e göre BMYK Presidyumu, başkanlık ve parlamento yetkilerini kullanan, bu iki kurumun bir kombinasyonudur⁶⁶.

Anayasa'nın 51. Maddesi uyarınca BMYK, sadece BRSK'nın münhasıran yetkisinde olan milletler arası antlaşmaları onaylamak ve anayasanın temel ilkelerini belirlemek dışındaki tüm BRSK yetkilerini kullanabilmektedir. Bunların içerisinde genel ve özel af ilanı ile ülkenin topraklarından feragat edilmesi gibi oldukça mühim yetkiler de vardır⁶⁷.

BMYK Presidyumu, anayasal düzen içerisindeki son derece kilit role sahip organlardan birisidir⁶⁸: BMYK oturum yapmadığı dönemde kanun yapabilir, idari denetim yapabilir ve BMYK'nın görevlerini koordine eder. Aralık 1919'a kadar anayasada BMYK Presidyumu ile ilgili açık ve anlaşılabilir bir tanımlama ve görev dağılımı yapılmamıştır. 7. BRSK'de

⁶⁴ KUTAFİN, S.202-204.; ÇİSTYAKOV, S.89-107.

⁶⁵ UNGER, S.17

⁶⁶ KUTAFİN, S.198.; POPOV/MİGAÇEVA/TİHOMİROV,2012, S.103-104.

⁶⁷ 1918 tarihli RSFSC Anayasası'nın 52.Maddesi uyarınca bahse konu yetkiler BRSK'nın toplanma imkânı yok ise kullanılabilir.

⁶⁸ UNGER, S.18.

Presidyuma ilişkin detaylı düzenleme yapılmış daha sonra Aralık 1920'deki 8. BRSK'da değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

Halkın Komiserleri Sovyeti, parlamenter rejimlerdeki bakanlar kuruluna benzer biçimde yapılandırılmıştır⁶⁹. Anayasa'nın 37. Maddesine göre HKS, devletin "genel yönetim işleri" ile ilgilenmekle görevlendirilmiştir. 38. Maddeye göre ise HKS genel yönetim işlerini yapabilmek için kararname, emirname çıkarabilmekte ve düzenleyici işlemler ihdas edebilmektedir. 33. Maddeye göre de BYMK'ya kanun teklifi sunabilmektedir.

Anayasa'nın 43. Maddesine göre 18 tane Halk Komiseri bulunmaktadır. HKS aldığı kararları, çıkardığı düzenleyici işlemleri MYK'ya bildirmek zorundadır. MYK, bahse konu karar ve işlemleri iptal edebilir veya uygulanmasını durdurabilir. 41. Madde ise "acil olan durumlarda" HKS'nin BYMK'nın onayına ihtiyaç duymadan hareket edebileceği belirtilmiştir.

HKS, kolejyal veya kolektif liderlik olarak tarif edilmiştir⁷⁰. Her Komiser kendi alanından dolayı BYMK'ya karşı şahsi olarak sorumludur. Komiserlerin bağlı bulunduğu Başkanlık ise fonksiyonel anlamda bir başkanlıktan çok, idari bir birim gibidir. Zira Komiserler BYMK tarafından atanıp azledilmekte olup sorumlulukları da BYMK'yadır. Halk Komiserleri Başkanı ise Komiserler tarafından seçilmektedir. Günümüz Rusya Federasyonu'nda Bakanların kolektif değil münferiden Başkana karşı doğrudan sorumlu olmasının⁷¹ altında da bu düzenleme ve ardılı bir geleneğin yattığı düşünülebilir.

Anayasa'nın 45. Maddesine göre her Komiser kendi yetki alanına giren konularda kendisi tek başına karar alır. Ancak kolejyal bir yapı ve sorumluluğun neticesi olarak diğer komiserler alınan bahse konu karara katılmıyor iseler HKS'ye veya MYK Presidyumu'na itiraz da bulunabilirler. Bu itiraz alınan kararın uygulanmasını tek başına durdurmaz.

2.2-) 1924 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasası: Lenin Anayasası – Birliğin Kuruluş Anayasası

Sovyet sistemi, yıkılan Rus İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine yayıldıkça Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) Anayasası'na benzer anayasalar kabul edilmiştir. Bu kapsamda 1919'da

⁶⁹ UNGER, S.17.; SCHAPIRO, S.44-46.; NAOMOV, S.58-60.

⁷⁰ UNGER, S.17.; SCHAPIRO, S.44-46.; NAOMOV, S.58-60.

⁷¹ ÖZYURT, S.135-139.

Ukrayna ve Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nde, 1921'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde, 1922'de de Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nde yeni anayasalar kabul edilmiştir. 1922 yılında Buhara ve Harezmi de Sovyet Halk Cumhuriyetleri olduğunu, ilan ettikleri anayasaları kabul etmişlerdir. Bununla birlikte bahse konu anayasaların içerisinde sosyalizm kelimesi geçmemektedir⁷².

Ağustos 1922'den itibaren Federasyon içindeki tüm cumhuriyetlerin Komünist Partileri tarafından federal bir birlik oluşturmak amacıyla komiteler kurulmuştur. Bunun neticesinde 1922'deki SSCB Birlik Antlaşması ortaya çıkmıştır. Görünürde bahse konu anlaşmanın, taraflarınca gönüllü olarak imzalanmış olduğu iddia edilmekte olsa da bu husus şüphe götürmektedir. Zira antlaşmadan hemen sonra Kızıl Ordu'nun desteğiyle her cumhuriyette Komünist Parti hakimiyeti tesis edilmiştir⁷³.

RSFSC'nin 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği halini alması sebebiyle, 1924 tarihli SSCB Anayasası'nın oluşturulması gerekmiştir. 1925 yılına gelindiğinde ise SSCB'yi oluşturan unsurların her birisi kendi anayasalarını SSCB Anayasası'na göre şekillendirmişlerdir.

Aralık 1922'de gerçekleştirilen 10. Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde alınan karar ile Kongre kendisini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Kongresi'ne dönüştürmüştür ve Bütün Birlik Sovyetler Kongresi (BBSK) olarak tanımlamıştır. Böylelikle de BBSK ilk Kongre oturumunu gerçekleştirilmiştir. Bu Kongre'de kabul edilen birliğin kuruluş anlaşması hükümlerine göre bir anayasa oluşturulması gerekmekte idi. Bu kapsamda 6 Temmuz 1923 tarihinde Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi'nce hazırlanan Birlik Anayasası yürürlüğe girmiştir. Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi tarafından yürürlüğe sokulan anayasa metni, 31 Aralık 1924'te yapılan 2. SSCB Kongresi'nde, birkaç değişiklik ile kabul edilerek birliğin ilk Anayasası olarak ilan edildi⁷⁴.

1924 SSCB Anayasası federal bir sistem kurmuştur. Buna göre federal devlet, dış politikayı yönlendirme, askeri politikayı ve iktisadi politikayı belirleme yetkisine sahiptir⁷⁵. Birliğin yapısı ve buna ilişkin düzenlemelerin

⁷² HENDERSON, S.39.; STEŞANKO /ŞAMBA, Tom-2, S.160.

⁷³ HENDERSON, S.39.; SCHAPIRO, S.46-51.

⁷⁴ UNGER, S.17.; STEŞANKO /ŞAMBA, Tom-2, S.173-175.

⁷⁵ HEYMAN,Neil, Russian History, McGraw-Hill Publication,1993,S.318.

dışında hak ve ödevlere dair 1924 SSCB Anayasası'nda hüküm bulunmamakta olup bu hususlar birlik üyesi devletlerin federe anayasalarında düzenlenmiştir.

1924 Anayasası oldukça kolay değiştirilebilen bir anayasadır. Anayasa'nın 2. Maddesi uyarınca Anayasa'nın temel ilkelerinin kabulü ve değiştirilmesi münhasıran SSCB Kongresi uhdesinde olup diğer maddeler SSCB Kongresi dışında da değiştirilebilmektedir⁷⁶. Federal kanunlar ile Federal Anayasa'nın değiştirilmesi arasında herhangi bir usul ve esas farkı da bulunmamaktadır.

1924 Anayasası 1918 Anayasası'na göre görev ve yetki sınırlarının daha iyi çizildiği, ancak yine de tam olarak katı sınırların oluşturulmadığı bir anayasadır. Bundan dolayı 1924 Anayasası uygulanırken, anayasal yetki paylaşımı ve bu yetkilerin sınırlarının belirlenmesine ilişkin önemli meseleler ortaya çıkmıştır. Bu durum zamanla belirli sınırlamaların ihdas edilmesi yönünde artan bir eğilime dönüşmüştür⁷⁷.

1924 Anayasası selefine göre çok fazla değişiklik içermemektedir. Devlet iktidarı, 1918 RSFSC Anayasası'ndaki gibi, piramit şeklinde kurgulanmış; selefinden farklı olarak bir birlik anayasası olduğu için federal kurumlar eklenmiştir⁷⁸. Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi iki kamaralı bir meclise dönüştürülmüş; Birlik Sovyeti ve Milletler Sovyeti ortaya çıkmıştır. Birlik Sovyeti, Sovyetler Kongresi'nin kendi üyeleri arasından seçtiklerinden oluşur iken Milletler Sovyeti ise federe unsurların temsilcilerinden oluşmaktadır. Federal Yüksek Mahkeme ve Federal Genel Savcılık organları oluşturulmuştur. Diğer yandan 1918 Anayasası'nda olduğu gibi Komünist Parti, Anayasa'nın hiçbir yerinde geçmemiştir⁷⁹.

BMYK Presidyumu Anayasa tarafından, "İktidarın en yüksek yasama, yürütme ve idari organı" olarak tanımlanmıştır. BMYK Presidyumu, BMYK oturumları gerçekleştirilmediği dönemlerde faaliyet yürütmek ile görevlendirilmiştir.

Halkın Komiserleri Sovyeti'de (HKS) çift başlı bir yapıya dönüşmüş: Tüm Birlik Halk Komiserleri (TBHK) ve Birlik Cumhuriyetleri Halk Komiserleri (BCHK) olarak ikiye ayrılmıştır. Federal devletin yani birliğin merkezi idaresinden TBHK sorumlu olup bu yapı tüm birliğin idaresini

⁷⁶ UNGER, S.53.; SCHAPIRO, S.46-51

⁷⁷ UNGER, S.56.; SCHAPIRO, S.46-51

⁷⁸ UNGER, S.17.; GRIPP, S.200.

⁷⁹ GRIPP, S.200; UNGER, S.17.; SCHAPIRO, S.46-51

yürütmektedir. BCHK ise birlik üyesi federe unsurların idaresinden sorumlu olan federe yapıdır. Tüm Birlik Halk Komiserleri'nin federe unsurlardaki izdüşümleri Birlik Cumhuriyetleri Halk Komiserleri'dir⁸⁰.

1924 Anayasası 1918 Anayasası'ndan farklı olarak Birlik Yüksek Mahkemesi ve Genel Savcılık makamlarını ihdas etmiştir. Ancak Yüksek Mahkeme, Merkezi Yürütme Kurulu'na bağlı faaliyet göstermektedir. Genel Savcılık kökleri Çar 1.Peter zamanına uzanan bir organdır⁸¹. Savcılığın bilindik anlam ve muhtevasına ek olarak devlet organlarının faaliyetlerinin kanuniliği de burası tarafından takip edilmektedir.

SSCB Kongresi, Bütün Birlik Sovyetler Kongresi (BBSK) ismini almıştır. 2500 delegesi bulunmaktadır. Sayının bu denli artması Kongre'nin toplanma sıklığını azaltmıştır. BBSK, 1924-1927 yılları arasında yılda bir kez; 1927-1931 yılları arasında iki yılda bir kez; 1931-1935 yılları arasında dört yılda bir kez toplanabilmiştir. Toplandığı zaman ise azami bir hafta açık kalabilen Kongre, birlik iktidarının en yüksek organı olmak sıfatına uygun bir işlevsellik sağlayamamıştır. Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi (BMYK) de benzer bir akıbete uğramıştır. Başlangıçta 500 olan delege sayısı, 1930'ların ortalarına gelindiğine 750'ye kadar yükselmiştir. 1931 yılına kadar BMYK'nın BBSK'nın iki oturum dönemi arasında en az 3 kez toplanması gerektiği hüküm altına alınmıştır. 1931-1933 yılları arasında oturum sayısı ikiye inmiştir. Dahası BMYK oturum süresi BBSK oturum süresinden biraz daha fazla olup sadece 10 güne ulaşabilmektedir. Bu kapsamda BBSK ve MYK'nın her ikisi de yasama işlevi görmekten oldukça uzak olan iki organa dönüşmüştür⁸². Zamanla hantallaşmış ve fonksiyonel olmaktan çok uzaklaşmışlardır.

2.3-) 1936 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasası: Stalin Anayasası- Totaliter Merkezileşme Anayasası

STALİN Anayasası olarak anılan 1936 tarihli SSCB Anayasası, SSCB anayasacılığı açısından bir kırılma olarak kabul edilmektedir. STALİN dönemi, 1917 devrimini oluşturan temel ruhtan “büyük geri çekilme” olarak ifade edilmektedir. Seleflerine göre daha muhafazakâr ve totaliter bir Anayasa olarak görülmektedir. Liberal temsili demokrasileri ve onun “burjuva değerlerini” küçümsemekte ve bu anlamda SSCB'nin zaferinin nişanesi olarak

⁸⁰ ÇİSTYAKOV, S.179-202.

⁸¹ ÖZYURT, S.172-175.

⁸² UNGER, S.17.; SCHAPIRO, S.46-51.

lanse edilmektedir. Bu algı Anayasa'nın lafzında ve üslubunda kendisini açıkça göstermektedir⁸³. Bu sebepler ile esasen batı anayasacılığından daha “geniş” bir anayasa metni olarak görülmektedir. Zira sadece devletin değil toplumun sosyolojik ilkelerini de barındırmaktadır⁸⁴. Yani devletin genel işleyişini gösteren kurallar bütünü olmasının yanı sıra devletin içtimai ve felsefi bakış açısını da yansıtan bir belgedir.

Anayasa hazırlama komisyonunun başkanlığını STALİN yaptığı için ve büyük ölçüde STALİN'in kişisel bakış açısını yansıttığından dolayı 1936 Anayasası Stalin Anayasası olarak anılmaktadır⁸⁵. 1 Şubat 1935 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi (SBKP-MK) Genel Kurulu'nda Anayasa'nın değiştirilmesi yönünde karar alınmış. Bu kapsamda anayasa değişikliği yapılması gerektiği için 7. Sovyetler Kongresi'ne teklif sunulmuştur. Kongre, SBKP MK Genel Kurulu'nun teklifini kabul ederek Merkezi Yürütme Kurulu'na anayasa hazırlama komisyonu kurulması talimatı vermiştir. Kurulan anayasa hazırlama komisyonunu, 31 üyeden müteşekkil olup başına da bizzat Stalin geçmiştir⁸⁶.

1936 Anayasası hazırlanır iken bir “başkanlık” makamı öngörülmesine karşın STALİN'in itirazları ile bu hazırlık metinden kaldırılmıştır. Dönemin SBKP Genel Sekreteri STALİN “SSCB'de tek bir kişiden müteşekkil başkana ihtiyaç yoktur, bizim seçilmiş Yüksek Sovyetimiz vardır” diyerek duruma karşı tavrını belli etmiş ve tartışmaların nihayete ermesini sağlamıştır⁸⁷. STALİN'e göre tek bir kişinin başkanlığı, demokratik olmadığı için SSCB'ye uygun değildir⁸⁸. Benzer biçimde STALİN başka bir açıklamasında ise SSCB Yüksek Sovyeti Presidyumunun kolektif bir başkanlık görevi gördüğünü ifade etmiştir. Sosyalist anayasa hukukunda SSCB Yüksek Sovyet Presidyumu bundan sonra kolektif başkanlık sistemi olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Hatta devlet başkanı makamı yerine de YS Presidyumu ifade edilmiştir⁸⁹.

⁸³ UNGER, S.79.; SCHAPIRO, S.51-55.; ÇİSTYAKOV, S.262-279.; ARON, S.244.

⁸⁴ ARON, S.240.

⁸⁵ GRIPP, S.199.; UNGER, S.79.; NAOMOV, S.60-63.

⁸⁶ UNGER, S.79.; SCHAPIRO, S.51-55; NAOMOV, S.60-63.

⁸⁷ POPOV /MİGRAÇEV/TİHOMİROV, 2011, S.147.

⁸⁸ STEPHEN,White, Russia's New Politics: The Management of A Postcommunist Society, Cambridge Univ. Press, 2000, S.72.

⁸⁹ POPOV /MİGRAÇEV /TİHOMİROV, 2011, S.147.; KUTAFİN, S.288.

LAZAREV'e göre STALİN'in yetkilerine baktığımız takdirde SBKP Genel Sekreteri olarak bir devlet başkanından çok daha az yetkisi olduğunu görmüyoruz. Yazara göre bundan dolayı STALİN, devlet iktidarını temsil edecek başkaca bir makamın oluşmasını istememiştir⁹⁰. Zira böylesi bir durumda elindeki gücün bir kısmını kaybetmesi ve başkaca organlara devretmesi gerekebilecektir. Yani STALİN'in başkanlık makamına itirazı sosyalist ve/veya komünist demokrasi mefhumu ile ilintili değildir. Uygulama esnasında Sovyet hukukçular ve siyaset bilimciler kolektif başkanlık olarak adlandırılan sistemin işlerlik kazanmasının çok da mümkün olmadığını görmüş ve buna uygun bir taslak hazırlanmasını teşvik etmişlerdir. Esasen STALİN'de son ana kadar bu hazırlıklara ses çıkarmamıştır. STALİN, yapısal olarak buna ihtiyaç olduğunun farkındadır; ancak tasarıya ilişkin çalışmalar tamamlanınca kendi siyasi iktidarını korumak adına komünist demokrasi ve sair mefhumları gerekçe göstererek devlet başkanlığı makamının oluşmasını engellemiştir. Oysa bahse konu anayasa komisyonunda çalışma yapan hukukçular da en az STALİN kadar Sovyet devletinin ideolojisine vakıftırlar. Böylesi bir gerekçeden herkes haberdardır. Buna rağmen taslak hazırlanırken sosyalist devlet yapısına da uygun bir formülizasyon ile başkanlık makamının tesis edilmesine gayret göstermişlerdir. Herkes SBKP Genel Sekreteri'nin fiili bir başkan olduğunun farkındadır. De jure olarak bunun anayasaya eklenmesine çaba gösterilmiştir. Ancak STALİN hukuk mantığı ile izah edilemeyecek sebepler ile bunun aksi yönünde bir karar almıştır. STALİN'in bu kararı, o iktidar da iken açıkça eleştirilemese bile daha sonra, SBKP Genel Sekreteri olarak görev yapacak olan KRUŞEV ve BREJNEV dönemlerinde açıkça eleştirilmiştir. Zira sistemsiz bu eksikliğin giderilmesi diğerlerinin üzerine bir yük olarak kalmıştır.

17 Mayıs 1936'da anayasa hazırlama komisyonunun çalışması tamamlanarak, 1 Haziran 1936'da SBKP MK Genel Kurulu'na sunulmuştur. Genel Kurul tarafından onaylanan taslak anayasa metninin görüşülmesi için Sovyetler Kongresi olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. 11 Haziran'da MYK tarafından onaylanan taslak metnin görüşülmesi için Kongre'nin toplanma tarihi olarak 25 Kasım 1936 günü kararlaştırılmıştır. Diğer yandan MYK daha önce SSCB'de görülmedik biçimde, yeni anayasanın ülke çapında da tartışılması gerektiğini kararlaştırmıştır. Bu kapsamda birlik içerisinde yeni anayasa taslağına ilişkin bilgilendirme ve tanıtma çalışmaları yapılmıştır. 25 Kasım 1936'da 8.Sovyetler Kongresi tek gündemi anayasa taslağını görüşmek

⁹⁰ LAZAREV, B.M., Prezident SSSR, Nauka, 1991, S.10.

olmak üzere olağanüstü usulle toplanmış, 5 Aralık 1936 günü yeni anayasayı onaylamıştır⁹¹.

Yeni anayasa ile anayasal düzen veya siyasi rejim üzerinde temel bir değişiklik yapma niyeti olmamıştır. Daha otoriter ve totaliter bir rejim kurmak ve birliğin üye ülkeler üzerindeki denetim ve etkisini arttırmak hedeflenmiştir. Bu anlamda yeni anayasal düzen Marksist-Leninist çizgiden önemli bir sapma olarak algılanmıştır⁹². Daha sonraki dönemlerde de bu durum açıkça eleştirilmiştir.

1936 Anayasası genel olarak devlet işleyişinin temel mekanizmalarını tarif ve tasnif etmektedir. Bunun yanı sıra ise birtakım hak ve yükümlülükleri listelemektedir⁹³. Yargı sistemine ilişkin usul, esas ve kanunlar artık sadece federal birlik yasama tasarrufu ile kanunlaşabilecektir. Federe unsurlar bunlar ile çelişen yasama faaliyetleri yapamayacaktır.

1936'daki değişiklikler ile birlikte SSCB'yi oluşturan bütün Sovyetlerin (konseylerin) genel oy hakkı ile doğrudan seçileceği hüküm altına alınmıştır. Her Sovyet bir temsil kurumunu oluşturmaktadır. Üst Sovyetlerden alt katmanlardakilere kadar Sovyetlerin hepsinin, belirli sınırlar içerisinde kanun yapma yetkisi bulunmaktadır. Sovyetler kendileri içerisinde, yürütme işlevi görececek bir yürütme komitesi seçmektedir.

1936 Anayasası'nın 30. Maddesine göre SSCB Yüksek Sovyeti, Devlet iktidarının en yüksek organı olarak tanımlanmıştır. Yüksek Sovyet'in statüsü üzerine bir değişiklik öngörülmemiştir.

SSCB'nin 1936 tarihli Anayasası, “devlete ve hukuka” yaklaşımda mühim bir değişmeyi simgelemektedir. Anayasa, STALİN'in “tek vatanda sosyalizm” teorisi kapsamında, güçlü bir hukukla desteklenen güçlü bir devlet oluşturma idealini temsil etmektedir. Hatta anayasada “Devrim veya Devrimci” kelimeleri yer almamakta olup daha pozitivist bir nitelik kazanmıştır⁹⁴. Ancak burada hukuk kavramının Sovyet ideolojisini tahkim edici siyasi bir anlam kazandığı da ifade edilmelidir. Artık anayasa metni

⁹¹ UNGER, S.80.; SCHAPIRO, S.51-55; ÇİSTYAKOV, S.262-279.

⁹² SHEARER, David, “Stalinism- 1928-1940”, The Cambridge History of Russia: Volume III –The Twentieth Century, Cambridge University Press,2006, S.216.S.216.; NAOMOV, S.60-63.; HAZARD, S.206.; ARON, S.291.

⁹³ GRIPP, S.201-202.; UNGER, S.80.

⁹⁴ HENDERSON, S.40.

siyasi bir deklarasyondan daha ziyade bir anayasaya evrilmiştir. Ancak hukuk kavramı Sovyet ideolojisinin bakış açısına uygun bir içerik ile doldurulduğu için “hukuk devletini” tesis edecek bir anayasa hala yoktur.

Daha önce de ifade edildiği üzere Yüksek Sovyet ile kıyaslandığında –hatta MKY ile de- MYK Presidyumu ve Komiserler Sovyeti, daimi ve sürekli görev yapan daha küçük yapılardır. Ancak Sovyet anayasa hukukçuları bu iki yapının karşılıklı görev ve sorumluluklarını tarif ve tasnif etmekte zorlanmışlardır. Fakat HKS bir önceki döneme oranla ve giderek, SSCB anayasal düzeninde daha önemli bir fonksiyon icra etmeye başlamıştır⁹⁵. Bu sebeple yeni anayasa bu konulara ilişkin daha detaylı düzenlemeler getirme gayretinde olmuştur.

1936 Anayasası seleflerinin Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile ilgili hiçbir anayasal hüküm bulundurmamasına ilişkin teamülü bozmuştur. Yeni Anayasa’nın 126 ve 141. Maddelerinde Komünist Parti ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. Böylelikle SSCB anayasalarında Komünist Parti’ye ilk defa 1936 Anayasası’nda yer verilmiş; Sovyet rejimi SSCB Komünist Partisi liderliğinde çalışan sınıflar diktası olarak yeniden tanımlanmıştır. Komünist Parti ilk defa anayasa eklenerek anayasal düzenin formel bir parçası haline getirilmiştir. SBKP, toplum için resmi ve anayasal bir iktidar gücüne dönüşmüştür. Bu anayasada seçimlere ilişkin genel, eşit, doğrudan ve gizli oy usullerinin benimsendiği deklare edilmiştir. Bu kapsamda Merkezi Yürütme Komitesi’nde de birtakım değişikliklere gidilmiştir⁹⁶.

Seçim sisteminde yapılan değişiklik Sovyetler piramidini ve konseyler demokrasisini ortadan kaldırmıştır. 1936 Anayasası’nın öngördüğü anayasal düzen kuvvetler ayrılığı prensibine oldukça yaklaşmıştır⁹⁷. SSCB Kongresi veya BBSK yerine yasama organı olarak Birlik Konseyi ve Halk Konseyi olarak iki kanattan oluşan SSCB Yüksek Sovyeti kurulmuştur. Federal devletin en yüksek iktidar organı Yüksek Sovyet’tir. İki kamaralı olan bu yapının bir kamarası seçim ile diğeri ise atama ile oluşmaktadır. Sovyetler Kongresi’nin ortadan kalkması ile birlikte SSCB Kongresi veya BBSK’nın MYK’sı da ortadan kalkmıştır. Yüksek Sovyet ve Yüksek Sovyet Presidyumu ortaya çıkmıştır. Dahası HKS’de ortadan kalkmış ve Bakanlar Sovyeti teşekkül

⁹⁵ UNGER, S.55.; NAOMOV, S.60-63.; ÇİSTYAKOV, S.262-279.

⁹⁶ GRIPP, S.200.; UNGER, S.81.; ARON, S.242.

⁹⁷ ALEKSANDROV, Aleksey, Aktualnie Vaprosi Razbitiya Rossiyskovo Parlamentarizma Na Sovremennom Etape, Unity Yayınları, 2012, S.S.12

ettirilmiştir⁹⁸. Anayasal düzen giderek batılı muadillerine benzer kavram ve usulleri ittihaz edecek hale getirilmiştir.

Karma kuvvetler ve/veya kuvvetler birliği düşüncesinden vaz geçilmemiş ancak anayasal organların kullandıkları yetkiler daha da belirginleştirilmiştir. Yani fonksiyonel ayrımın gerekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. Temsil organı olarak Yüksek Sovyet'e, doğrudan seçim yolu ile üye tayin edilmesi, klasik anlamdaki Sovyet algısının değişmesi anlamına gelmektedir. Daha önce Yüksek Sovyet'in yerinde bulunan BBSK'ye, diğer Sovyetlerin delegeleri üzerinden üye atanırken, artık doğrudan üye seçilmektedir. Dolayısı ile Sovyetler zinciri kırılmıştır. En alttaki Sovyet'in en tepedeki Sovyet'e teorik olarak üye göndermesi usulü son bulduğuna göre, artık toplumun tüm kesimlerine nüfuz eden komünist demokrasi anlayışı -bir anlamda- terk edilerek, liberal temsili demokrasi mantığına uygun biçimde seçim usulü kabul edilmiştir diyebiliriz. Böylelikle SSCB'nin komünist demokrasi anlayışına dayanan Yüksek Sovyeti, sosyalist anayasa hukukçuları tarafından "burjuva demokrasi" olarak itham edilen liberal temsili demokrasilerin parlamentosuna belirgin bir şekilde benzemiştir⁹⁹. Bu açıkça 1936 Anayasası'nın daha önceki sosyalist anayasa teorisini terk etmesi anlamına gelmektedir. Dönem içerisinde sosyalist anayasa hukukçuları dahi Yüksek Sovyeti "halkın parlamentosu" veya "Sovyet parlamentosu" olarak anmaya başlamıştır¹⁰⁰. Oysa daha önce parlamento kelimesi tamamen burjuvaziyi çağırırdığı gerekçesi ile uzak durulan bir kavram idi. Bu durum bir sonraki dönemde de yürütme kuvveti kapsamında "başkanlık makamının" dillendirilmesine giden yolu açmıştır.

Anayasa'nın 32. Maddesi açıkça SSCB'de yasama kuvvetinin, münhasıran Yüksek Sovyet tarafından temsil ve ifa edileceğini yazmıştır. STALİN'de ilgili Anayasa maddesine ilişkin yorumunda, daha önceki süreçte yasama yetkisini paylaşan birden çok organın bulunmasının istikrarı bozduğunu belirtmiş; "Yasama kuvveti sadece bir tek organ tarafından, SSCB Yüksek Sovyeti tarafından yürütülür" diyerek ne kadar mühim bir değişiklik yaptığını açıklamıştır¹⁰¹.

⁹⁸ UNGER, S.94.; SCHAPIRO, S.51-55; KIRICHENKO /DENISOV, S.312.

⁹⁹ UNGER, S.94.; SCHAPIRO, S.51-55; ÇİSTYAKOV, S.262-275.

¹⁰⁰ SAİFULİN, Maksim, The Soviet Parliament, Progress Publishers, 1967, S.35-43.; POPOV/ MİGRAÇEV/TİHOMİROV, 2011, S.51.

¹⁰¹ STALİN, Josef, Problems of Leninism, Foreign Languages Publishing House, Moscow-1954, S.708.

Yüksek Sovyet Presidyumu ve Bakanlar Sovyeti, yetkilerini Anayasa'dan alan dolayısı ile anayasal güvenceye sahip organlar olarak düzenlenmiştir. Bunlar, devlet iktidarının en üst düzey organı olan Yüksek Sovyet'e karşı sorumlu olarak faaliyet göstermektedir. Ancak yetki sınırları anayasanın garantisi altındadır. Bundan önceki iki anayasa da böylesi bir anayasal koruma zırhı bulunmamaktadır¹⁰².

Her ne kadar Yüksek Sovyet daha önceki BBSK'nın yerine oluşturulmuş olsa dahi BBSK MYK'sına biçimsel ve işlevsel olarak daha çok benzemektedir. Öncelikle ikisi de çift kamaralı meclis şeklinde kurgulanmıştır. Her ikisinin bir kamarası da -yeni anayasada Birlik Sovyeti olarak düzenlenmiş olan- doğrudan halk tarafından seçilmekte iken; diğer kamarası -yeni anayasada Milletler Sovyeti olarak düzenlenmiş- federe unsurlar tarafından federe unsurları temsil etmek üzere seçilmektedir.

Anayasa hazırlama komisyonunda, Milletler Meclisi'nin tamamen kaldırılması talep edilmiş ise de STALİN tarafından bu talep reddedilmiştir. STALİN'e göre milletler SSCB'nin karakterini oluşturan hususi ilgi alanıdır: Böylesi bir ilgi alanı görmezden gelinmemelidir. Bu sebeple Yüksek Sovyet gibi bir yapıda temsil edilmeyen milletlerin, çok milletli SSCB içerisinde idaresi de imkân dahilinde olamayacaktır¹⁰³.

Anayasa, -STALİN'in arzu ettiği şekilde- her iki kamaranın da birbirlerine karşı eşit statü ve yetkilerde olmaları esasına göre düzenlemiştir. Ancak üye sayıları eşitlenmemiştir. 1937-1962 yılları arasında Milletler Sovyeti'nin 569, Birlik Sovyeti'nin 574 üyesi; 1962-1966 yılları arasında Milletler Sovyeti'nin 652, Birlik Sovyeti'nin 791 üyesi; 1962-1977 yılları arasında ise Milletler Sovyeti'nin 750, Birlik Sovyeti'nin 767 üyesi bulunmaktadır¹⁰⁴.

Yüksek Sovyet seçimleri Anayasa'nın 36. Maddesine göre 4 yılda bir yapılmaktadır. 2. Dünya Savaşı dönemi dışında bu sürelerle riayet edilmiştir.

STALİN, yeni bir anayasayı en çok da işlevsel bir yasama organı kurulması için arzu etmiştir¹⁰⁵. Bunun tesis edilmesi için köklü değişiklikler yerine başkaca formüller bulunmaya çalışılmıştır. Yüksek Sovyet komisyonları bu çabanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yüksek Sovyet oturum yapmadığında

¹⁰² UNGER, S.95.; SCHAPIRO, S.51-55

¹⁰³ STALİN, S.707.

¹⁰⁴ UNGER, S.96.; NAOMOV, S.63-66.

¹⁰⁵ UNGER, S.81.; NAOMOV, S.63-66.

da faaliyet göstermek üzere; Anayasa'nın 50 ve 51. Maddeleri Yüksek Sovyet'e daimi veya ad hoc komisyonlar kurması için yetki vermiştir.

STALİN her ne kadar Yüksek Sovyet'in yasama tekeline sahip olmasını arzu etmiş olsa da Yüksek Sovyeti sürekli faaliyet gösteren bir organ olarak dizayn etmediği için bu arzusu gerçekleşmemiştir. Yalnızca birkaç ay faaliyet gösteren bir organın, devletin bütün kanun ihtiyacını karşılaması ve daha önemlisi işlevsel olması mümkün olmamıştır. Köklü reformların reddedilmesi, anayasal düzenin ıslah edilmesine de engel olmuştur.

2.4-) 1977 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasası: Brejnev Anayasası-Liberalizasyon ve Dönüşüm Anayasası

2.4.1-) SBKP Genel Sekreteri KRUŞEV dönemindeki Anayasa Çalışmaları

1977 Anayasası'nın yapıma süreci çok uzun bir zamanı almıştır. SBKP'nin 14 Şubat 1956'da yapılan 20. Parti kongresinde KRUŞEV, STALİN'in gücünü açıkça kötüye kullandığını söyleyerek herkesi şaşkınlığa gark etmiştir. KRUŞEV, canavar olarak nitelediği STALİN'in özellikle Kafkaslarda yaptığı sürgünlerin ve tüm federasyonda uyguladığı "cadı avının" çok yanlış olduğunu da eklemiştir. Yapmış olduğu bu konuşmanın kamuoyunda duyulmasının ardından KRUŞEV'in iktidarı muhkemleşmiş, anılan toplum desteğini de kazanmıştır. Böylelikle KRUŞEV, STALİN'in yaratmış olduğu menfi neticeleri ortadan kaldırmak için bir dizi reform yapmıştır. Reform arzusunun en önemli parçasını da 1936 Anayasası'nı değiştirmek oluşturmaktadır¹⁰⁶.

Ocak 1959 yılında yapılan 21. SSCB Komünist Parti Kongresi'nde SBKP Genel Sekreteri KRUŞEV, kapsamlı bir anayasa değişikliği fikrini ortaya atmış ve komünizm anayasasının tekrar, en baştan oluşturulması gerektiğini beyan etmiştir. KRUŞEV'in fikri kabul görmesine karşın anayasa değişikliği anlamında ciddi hiçbir adım atılamamıştır. Ekim 1961'de SSCB Komünist Parti Kongresi'nde "De-Stalinizasyon" kararları alınmıştır. Böylelikle parti kuralları ve parti politikası yeniden şekillendirilmeye başlanmıştır. KRUŞEV de bu kapsamda yeni bir anayasanın gerekliliğini tekrar dile getirmiştir. 25 Nisan 1962'de KRUŞEV tarafından Yüksek Sovyete, yeni bir anayasa yapılması

¹⁰⁶ TAUBMAN, William, "The Krushchev Period, 1953- 1964", The Cambridge History of Russia: Volume III –The Twentieth Century, Cambridge University Press, 2006, S.268-271; STEŞANKO/ ŞAMBA, Tom-2, S.294-298.; ARON, S.282.

yönünde resmi teklif sunulmuştur. KRUŞEV'e göre sosyalizm anayasası, toplumun tarihsel bir aşamadan diğerine geçişi ile birlikte değişmek zorunadır. 1936 Anayasası o günkü toplumsal duruma göre sosyalizmin konsolide edilmesi için inşa edilmiştir¹⁰⁷. Yeni dönemde ise de-konsolidasyona ihtiyaç bulunmaktadır. Yani artık bu denli totaliter bir rejime ihtiyaç kalmamıştır. Ancak KRUŞEV, yeni anayasanın hangi kapsamda oluşması gerektiğine dair hususları ise özellikle cevapsız bırakmış; bir anayasa çalışması yapılmadan yeni anayasanın kapsamının ne olacağına kestirilemeyeceğini belirtmek ile iktifa emiştir¹⁰⁸. Bu sebeple anılanın, yeni anayasal düzenden neyi kastettiğini kestirmek ve/veya somutlaştırmaya da olanak yoktur.

Yüksek Sovyet tarafından KRUŞEV'in teklifi kabul edilmiş ve akabinde KRUŞEV'in başkanlığında bir anayasa hazırlama komisyonu oluşturulmuştur. 97 üyeli komisyonda parti üyeleri, polit-büro üyeleri, yargı mensupları, akademisyenler, federe unsurların temsilcileri gibi çok geniş yelpazeden insanlar bulunmaktadır. 16 Temmuz 1962'de komisyon, KRUŞEV'e temel düzeyde bir taslak metin sunarak, 9 adet de alt komisyon kurulmasını teklif etmiştir. Bahse konu komisyonun nihai taslak metni SBKP Genel Sekreteri Brejnev döneminde Mayıs 1977'de tamamlanmıştır¹⁰⁹. Yani KRUŞEV kendi döneminde yeni bir anayasa hazırlanmasını sağlayamamıştır.

2.4.1-) SBKP Genel Sekreteri BREJNEV dönemindeki Anayasa Çalışmaları

Bazı yazarlara göre BREJNEV dönemi “normalleşmeye dönüş”, batı demokrasilerindekine benzer biçimde “çoğulculuğun” egemen olmaya başladığı bir dönemdir¹¹⁰. Esasen STALİN sonrası Leninist çizgiye geçilme çabası olarak ifade edilebilecek bu dönemin etkilerini, 1977 Anayasası'nda da görebiliyoruz¹¹¹.

Ekim 1964'te KRUŞEV'in SSCB liderliğinin yerine BREJNEV'in gelmesinin ardından Yüksek Sovyet, anayasa hazırlama komisyonu başkanı olarak BREJNEV'i tayin etmiştir. 10 Temmuz 1966 tarihinde BREJNEV, Sovyet devriminin 50. yılında SSCB'nin yeni bir anayasa ile “taçlandırılacağını”

¹⁰⁷ UNGER, S.173-174.; NAOMOV, S.63-66.

¹⁰⁸ UNGER, S.175.; SCHAPIRO, S.55.

¹⁰⁹ UNGER, S.175.; SCHAPIRO, S.55.

¹¹⁰ TAUBMAN, S.294.

¹¹¹ HAZARD, S.206.; ÇİSTYAKOV, S.399-418.

duyurmuştur. BREJNEV'in açıklamasın akabinde Yüksek Sovyet hali hazırdaki komisyondan boşalan 33 üyelik için yeni kişileri tayin etmiş ve 97 kişilik komisyon çalışmaya hazır hale gelmiştir. Ancak ne belirtilen tarihte ne de daha sonra yeni bir anayasa oluşturulabilmiştir. Zaman içerisinde anayasa hazırlama komisyonu üyelerinin bir kısmı ölmüş diğer bir kısmı ise çeşitli sebepler ile üyelikten çekilmiştir. 29 Nisan 1977 yılında Yüksek Sovyet, komisyonda yine değişiklik yaparak 21 üyenin yerine yenilerini atamış ve üye sayısını 74'e düşürmüştür. 23 Mayıs 1977'de komisyon nihai taslağını tamamladığını açıklamış, 27 Mayıs 1977'de YS Presidyumu nihai anayasa taslağını onaylamıştır. 4 Ekim 1977'de anayasa taslağını görüşmek için Yüksek Sovyet olağan üstü toplanmış, 7 Ekim 1977'de ise nihai taslağı yeni Anayasa olarak kabul etmiştir¹¹².

BREJNEV Anayasası olarak da bilinen 1977 tarihli SSCB Anayasası, taslak olarak hazırlanmasının akabinde halkın görüşüne sunulmak üzere yayınlanmıştır. Bu kapsamda kamuoyu tarafından bahse konu taslak için 400 bin değişiklik teklifi gelmiştir. Neticede ise taslağa sadece bir yeni madde eklenmiş ve bazı maddelerde değişikliğe gidilmiştir. Yine de yeni Anayasa halkın katılımı ile şekillenmiş ve meşrulaştırılmıştır¹¹³.

1977 Anayasası meydana gelene kadar uzun yıllar yeni anayasa yapılmasına ilişkin tartışmalar sürmüştür ancak yeni bir anayasa yapılamamıştır. Bunun en önemli nedeni KRUŞEV ve BREJNEV'in yeni anayasa yapma yönündeki iradelerinin SBKP ileri gelenlerince desteklenmemesidir. Her iki liderde bu anlamda yalnızdır¹¹⁴. Sovyet bürokrasisi o kadar genişlemiş ve güçlenmiştir ki, SBKP Genel Sekreterleri artık tek başlarına bu grup üzerinde mutlak otorite tesis edemez hale gelmişlerdir. Bu durum daha sonra da artarak devam etmiştir. GORBAÇOV ise özellikle bu bürokratik yığınının yönetilememesinden muzdarip olarak yeni bir anayasa reform dönemine girmeye karar verecektir¹¹⁵.

STALİN sonrası dönemde SSCB'nin temsil kurumlarının yenilenmesi ve geliştirilmesi bağlamında sürekli gelişen bir arzu oluşmuştur. 1977 Anayasası da bu arzu ve isteğin yansımalarını içermektedir. Siyasi kurumların hesap verilebilirliği başlıklı 2. Madde ve Halkın Vekilleri Sovyeti seçim usullerine

¹¹² UNGER, S.176.; SCHAPIRO, S.55.; STEŞANKO /ŞAMBA, Tom-2, S.376-379.

¹¹³ HENDERSON, S.41.; SCHAPIRO, S.55.; STEŞANKO /ŞAMBA, Tom-2, S.376-379.

¹¹⁴ NAOMOV, S.63-66.; UNGER, S.219. ; ÇİSTYAKOV, S.399-418.

¹¹⁵ ÖZYURT, S.5-14.

ilişkin detaylı düzenlemeler buna delalet etmektedir.

1977 Anayasası'nın hazırlık döneminde birlik başkanlığı konusunda, 1936 Anayasası'nın hazırlık dönemindekine benzer nitelik ve muhteviyatta ancak daha ciddi tartışmalar yaşanmıştır. 1962 yılında KRUŞEV'in başkanlığında kurulan komisyonun nihai raporunda, bir başkanlık kurumu kurulması gerektiği sonucuna varıldığı beyan edilmektedir. Ancak daha sonra bu görüşünden dolayı KRUŞEV'in, anayasa hazırlama komisyonu başkanlığından ayrılması gerekmiştir. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde dönemin SBKP Genel Sekreteri BREJNEV başkanlığında bir anayasa komisyonu daha kurulmuştur. Bu komisyonda da başkanlığa ilişkin önemli tartışmalar yaşanmıştır. BREJNEV dönemindeki anayasa hazırlama çalışmalarında da esas mesele "başkanlığın" nasıl ve ne şekilde kurulacağı veya varlığına ihtiyaç bulunup bulunmadığı yönündeki sorunlar ve sorulardır. Fakat en nihayetinde 1977 Anayasası da başkanlığı öngörmemiş ve başkanlığa ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Gelenek olduğu üzere 1977 Anayasası'nda da başkanlığa ilişkin bütün yetkilerin SSCB YS Presidyumu'nda toplandığı görülmektedir. SBKP Genel Sekreteri yeni Anayasa ile birlikte YS Presidyumu'nda çok önemli ve hayati yetkiler ile donatılmıştır. Anayasa'da yazmasa dahi başkanlık rolünün SBKP Genel Sekreteri'nde olduğu görülmektedir¹¹⁶.

Karma kuvvetler iktidarı bu anayasada da öngörülmüş ve 89. Madde, devlet iktidarını kullanan tüm organların tek bir sistem içerisinde olduğunu düzenlemiştir. Devlet iktidarının en yüksek yegane organı olarak Yüksek Sovyet gösterilmeye devam edilmektedir.

Anayasa'nın 12. Bölümü'nde Halkın Vekilleri Sovyeti'nin (HVS) faaliyet ilkeleri ve sistemi başlığı ile öngörülen hususlar bu anayasaya özgü en önemli yeniliktir. Düzenlemeler ile Yüksek Sovyet, Tüm Birlik Sovyeti ve Birlik Cumhuriyetleri Sovyeti olarak iki kamaralı bir yapıda tarif edilmiştir. Anayasa'nın 14. Bölümü'nde yer alan Halkın Vekilleri de başlı başına yeni bir kavram ve kurumdur. Diğer bir yeni yaklaşım ise 100. Madde de yer alan özgür seçim kampanyası yürütme hakkıdır.

1936 Anayasası kanunlar ve diğer yasama işlemleri için basit çoğunluğu yeterli görmekte iken; 1977 Anayasası kanunlar için mutlak çoğunluğu

¹¹⁶ KUTAFİN, S.288-289.; STEPHEN, S.72.; POPOV/MİGRAÇEV/TİHOMİROV,2012, S.148.

öngörerek diğer işlem ve kararları kanunlardan ayırmıştır¹¹⁷. 1936 Anayasası'na göre bir kanunun geçirilmesine ilişkin Yüksek Sovyet'in her iki kamarası da mutabakata varamaz ise YS Presidyumu, Yüksek Sovyeti feshederek yeni seçim tarihini belirliyor idi. Ancak 1977 Anayasası ile bu durum ortadan kalkmış ve mutabakata varılamayan kanun taslağının reddedilmiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca yeni Anayasa'nın 115. Maddesi, bir kanun teklifi veya kararı ile ilgili olarak her iki kamaranın mutabık kalamaması durumu için uzlaşmazlık konusu olan meseleyi bir sonraki oturuma taşıma veya referanduma götürme yetkisini de tanımıştır.

Anayasanın 13. Bölümü'nde yer alan seçim sistemi de, 1936'ya paralel olmak ile birlikte bir takım yenilikler içermektedir. Seçilme yaşı 23'ten 21'e indirilmiştir.

1936 Anayasası'nda yer alan, Yüksek Sovyet'in her iki kamarasının da statü ve yetkiler bakımından eşit olduğuna dair fiili olarak çok fazla bir şey ifade etmeyen hükümlere karşılık, 1977 anayasası Birlik Sovyeti ve Milletler Sovyeti olarak adlandırılan her iki kamaranın da 750'şer üyesi olduğuna dair ortaya koyduğu irade ile eşitliği yakalama gayreti göstermiştir.

1977 Anayasası'nın getirdiği en önemli yeniliklerden birisi de Yüksek Sovyet kamaralarından herhangi birisinin üye tamsayısının 1/3'ünün talebi doğrultusunda, Yüksek Sovyet'in olağan üstü toplantıya çağrılmasına ilişkin anayasal düzenlemedir. Böylelikle Yüksek Sovyet'in sürekli faaliyet gösteren bir organ olmamasının, işlevsellik yönünden yarattığı menfi etki giderilemeye çalışılmış ancak arzu edilen netice elde edilememiştir¹¹⁸.

1977 Anayasası'nın 113. Maddesi ile birlikte Yüksek Mahkeme ve Genel Savcılık makamı da yasama teşebbüsünde bulunma yetkisine sahip olmuştur. Artık Birlik Sovyeti, Milletler Sovyeti, Birlik Cumhuriyetleri Yüksek Sovyetleri, Yüksek Sovyet Komisyonları, Yüksek Sovyet Vekilleri, Yüksek Mahkeme ve Genel Savcılık yasama teşebbüsünde bulunabilmektedir. Bu durum Rusya Federasyonu'nun mevcut düzeninde de varlığını sürdürmekte olup Yüksek Yargı organlarının yasama teşebbüsü yetkileri bulunmaktadır¹¹⁹.

YS Presidyumu artık 39 üyeden oluşmaktadır. Yeni anayasa, YS Presidyumu'nda "birinci başkan yardımcılığı" makamı öngörerek bir önceki

¹¹⁷ SCHAPIRO,S.110.; NAOMOV,S.63-66.

¹¹⁸ NAOMOV, S.63-66.; UNGER, S.220.

¹¹⁹ ÖZYURT, S.146-171.

dönemden ayrılmıştır.

1936 Anayasası 1924'ün aksine YS Presidyumu'nun anayasal düzen içerisindeki yerini somut ve açık bir biçimde düzenlememiştir¹²⁰. 1936 Anayasası'nda YS Presidyumu'nun yetkilerinin sıralanması dışında Yüksek Sovyet ve Bakanlık Sovyeti ile ilişkilerinin nasıl olacağına dair bir düzenleme yoktur. 1977 Anayasası ise YS Presidyumu'nun anayasal konumunu detaylandırmaya çaba göstermiştir. Mesela 119. Madde'de YS Presidyumu'nun, Yüksek Sovyet'in sürekli faaliyet gösteren daimi bir organı olduğunu ifade etmiştir. Dahası açıkça Yüksek Sovyet'in oturum aralarında devlet iktidarının en yüksek organını YS Presidyumu'nun temsil ettiği yazılmış ve “yetkileri anayasa ile belirlenir” olarak ifade etmiştir.

Yeni Anayasa YS Presidyumu'na, Yüksek Sovyet'in daha sonra onayına ihtiyaç kalmayacak biçimde “bağımsız yetkiler” ihdas etmiştir. Bunun dışında yasama faaliyeti, birlik federe unsurlarına ilişkin sınırların değiştirilmesi, bakanlık ve komite kurulması ile kaldırılması, Bakanlar Sovyeti Başkanı'nın önerisi ile bakan atanması ve azli durumlarında ve bunlara ilişkin işlemlerinde YS Presidyumu'nun Yüksek Sovyet'in onayına ihtiyacı vardır.

YS Presidyumu ile ilgili en önemli değişiklik; SBKP Genel Sekreteri'nin, YS Presidyumu Başkanı olarak görev yapmasını düzenleyen Anayasa hükmüdür. SSCB tarihinde ilk defa SBKP'nin lideri resmi olarak YS Presidyumu'na da başkanlık etmektedir. Bu durum SBKP Genel Sekreteri'nin, resmi ve anayasal “yetkiler” ile de donatılmasına dair ihtiyaçtan kaynaklanmıştır¹²¹.

YS Presidyumu'nun yasama yetkisi açıkça düzenlenerek, bunun Yüksek Sovyet ile bağıntısına 108. Madde de değinilmiştir. STALİN sonrası dönemde uzun süre tartışılan YS Presidyumu'nun yasama yetkisi, anayasal düzenleme ile bu dönemde açığa kavuşturulmuştur¹²². Böylelikle 122. Madde de YS Presidyumu'nun kanunları “yorumlama” ve “somutlaştırma” yetkisi düzenlenmiştir.

Bakanlar Sovyeti'ne dair hemen hemen hiçbir değişiklik olmamıştır. Selefleri gibi 1977 Anayasası da Bakanlar Sovyeti'ni, Yüksek Sovyet ve YS Presidyumu'na karşı sorumlu olan bir anayasal organ olarak tanımlamıştır.

¹²⁰ UNGER, S.209.

¹²¹ NAOMOV, S.63-66.; UNGER, S.211.

¹²² UNGER, S.209.; ÇİSTYAKOV, S.399-418.

Nihai olarak bütün olumlu yanlarına rağmen 1977 Anayasası'nın SSCB rejiminde ve anayasal düzeninde görülebilir hiçbir müspet etkisi olmamış; anayasal düzenin kurmak istediği siyasi ve sivil ortam teşekkül ettirilememiştir¹²³. Çok uzun süre yapılamayan anayasal reformların oluşturduğu çatlaklar o kadar derinleşmiştir ki, yapılan değişiklikler ile bunların doldurulması imkânı kalmamıştır.

C-) SONUÇ

Sovyetler Birliği, Çarlık Rusyası'nın monarşiden meşruti monarşiye evrildiği kısa bir zaman diliminin ardından kurulmuştur. Bolşeviklerin esas mücadele vermeleri gereken fikri alan monarşinin yerindeliği değil anayasal demokrasi, liberal temsili demokrasi gibi kavram olmuştur. Bolşevikler esas devrimi henüz emekleme çağında olan parlamenter demokrasi üzerinde gerçekleştirmişlerdir. Tam da bu yüzden özellikle SSCB'nin kuruluş yılları olan LENİN döneminde liberal temsili demokrasiler ve parlamentarizm fikrine temas eden her şeyden muhakkak suretle uzak durmaya çalışmışlardır. LENİN dönemi sadece bir iktidarı değil Marksist öğretinin Rus tipi gelişme dönemini de kapsamaktadır. Teorinin pratiğe döndüğü bir praksis alanıdır. Dolayısı ile SSCB bu dönemde adeta bir deney alanıdır. Bu yüzden batılı olarak görülen liberal temsili demokrasilerde kullanılan bir şeyin kullanılması teorinin yetersizliğine dair bir karine oluşturur korkusu oluşmuştur. Bu adeta bir komplekse ve taassuba dönüşmüştür. Başkanlık kavramı da böyle bir taassubun eseri olarak görülebilir. Monarkı ve monarkın yordakçısı olarak görülen parlamentoların yarattığı yürütme kuvvetinin tek kişilik başı fikri neredeyse bir günah sayılmıştır. Kuvvetlerin ayrılması fikri de benzer biçimde kabul edilemez görülmüştür. Neden monarşilerin tarihi seyri monarkın iktidarını sınırlandıran ve hukuk devletini tesis etmeye yaran temsil organı olarak parlamentoyu meydana getirdi diye Sovyetler bu düzeni kabul etsindi? LENİN dönemi ideologların düşünceleri böyle idi. Monarşiye karşı iseniz monarşinin yarattığı bütün kavramlara da karşı olmalıydınız: parlamento, anayasa, yürütmenin başı vb. İşte bu yüzden özellikle başkanlık fikrine karşı bir huzursuzluk mevcut idi. Bu sebepler ile kolektif başkanlık ve karma kuvvetler denilen bir teorinin oluşturuldu. Bu teorinin bu dönemde içeriğinin doldurulması mümkün olmadığı gibi yasama ve yürütme kuvvetlerinin bir arada varlığı tezinin ayakları olan devlet iktidarı organlarının da tam bir işlerlik kazanması mümkün olmadı. Devlet yapısı büyüüp komplike bir hale

¹²³ UNGER, S.209.; ÇİSTYAKOV, S.399-418.

geldikçe, kanun çıkarmak kadar basit bir iş ve işlem bile bir kaosa dönmeye başlamıştır. Özellikle belirli kavramların ideolojik küfür olarka görülmesi dolayısı ile kullanıma kapalı olması teorik fikri ilerlemeyi durma noktasına getirmiştir.

STALİN, kökleşen meselelerin farkında olmak ile birlikte yapısal değişiklikleri arzu etmemiştir. SSCB'yi daha merkezi ve totaliter hale getirecek düzenlemeleri yaparken özellikle dış dünyaya tersini yaptığını göstericesine anayasayı değiştirmiştir. Artık bazı liberal temsili demokrasi kavramları kullanıma açılmıştır. Ancak yine de başkanlık meselesi konuşulmaya kapalıdır. Zira artık bu bahis anayasal anlamda teorik ve pratik olarak bir Sovyet onuru meselesi haline getirilmiştir. Yine de şekli anlamda anayasa daha bilinen formu ile bir anayasaya dönüşmüştür. Teorik olarak kuvvetler birliği ve karama kuvvetler fikrinin pratikte yansması neredeyse mümkün değildir. Bu yüzden fonksiyonel kuvvetler ayrılığı denilen bir çözüm bulunmuştur. Yine de devlet yapısı o kadar komplike hale gelmiştir ki, bu formül pratik olarak işleri kolaylaştırmamaktadır. Yasama tasarrufu, temsil, yürütme fonksiyonu bir devletin temel olarak yerine getirmesi gereken hususlar iken bunlar yerine getirilememektedir. Boşluğu sürekli olarak SBKP doldurmaktadır. Fiili olarak başkanlık gibi hareket etmektedir. Daha kötüsü artık Sovyet ideolog ve hukukçuları da durumu kabullenmiştir. Mevcut sorun kanıksanmış ve kökleşmiştir.

KRUŞEV ve BREJNEV dönemlerine gelindiğinde artık kuvvetler birliği ve kolektif başkanlık, yasama ve yürütmenin birliği ve fakat fonksiyonel ayrılığı gibi kavramların içinin doldurulamayacağı anlaşılmıştır. Temel olarak liberal temsili demokrasilerin kavramları kullanıma açılmıştır. Ancak SSCB'nin artık basit ve temel sorunlardan çok daha iç içe geçmiş sorunları vardır. Üstelik birlik eski kudretinde değildir. Yönetişim problemleri had safhaya gelmiştir. Anayasa hukuku başta olmak üzere, idare hukuku ve bir dizi hukuk alanının da daha reforma ihtiyaç vardır. Özellikle bir türlü vaz geçilmeyen kolektif başkanlık fikrinden vaz geçilmesi gerekmektedir. Bunların pek çoğu bu dönemde yapılamasa dahi GORBAÇOV döneminde yapılacak çok mühim reformların ve bugün ki Rusya Federasyonu anayasal düzeninin temelleri BREJNEV dönemi anayasal değişikliklerinin eseridir. KRUŞEV ve BREJNEV, reformist tavır ve çabalar ile anayasal düzeni ıslah etmeye çalışmışlardır. Yaptıkları çok mühim ve önemlidir, ancak yetersizdir. Bu yetersizlik daha sonra GORBAÇOV ile giderilmeye çalışılacak ancak SSCB'nin dağılmasına engel olunamayacaktır.

KAYNAKLAR

- ALEKSANDROV,A., Aktualnie Vaprosi Razbitiya Rossiyskovo Parlamentarizma Na Sovremennom Etape, Unity 2012.
- ARON,R., Demokrasi ve Totalitarizm, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- BELYAEV,İ.,Zemskie Sobori Na Rusi, URSS İzdatelstvo, 2011.
- CHKHIKVADZADE,V., The Soviet Form Of Popular Government, Progress Publishers, 1972.
- ÇİSTYAKOV,O.İ., İstoriya Oteçestvennovo Gosudarstva i Prava, İzdatelstvo Yurist,2007.
- ÇİRKİN,V.,Glava Gosudarstva : Sravnitelno-pravovoe İssledovanie, İzdatelstvo Norma, 2013.
- FAINSOD,M.,“Nature of Soviet Soviet Constitutionalism”, 1965, Poitics and Government, Alfred A Knopf Publisher.
- GRIPP,R., Pattern Of Soviet Politics, The Dorsey Press,1967.
- HAZARD,J.N.,”Models for a Gorbachev Constitution of the USSR”, 1989, Michigan Journal of International Law,Vol.10-1.
- HENDERSON,J.,The Constitution of The Russian Federation: A Contextual Analysis,Hart Publishing,2011.
- HEYMAN,N.,Russian History, McGraw-Hill Publication, 1993.
- HUSKEY,E.,“Executive-Legislative Relations”,1992, Executive Power and Soviet Politics: The Rise and Decline of the Soviet State.
- KIRICHENKO, M./DENISOV, A., “Soviet Constitutionalism”. Soviet Poitics and Government. New York : Alfred A Knopf Publisher, 1965.
- KUTAFİN,O.E., Glava Gosudarstva, Izdatelstvo Prospekt,2014.
- KURAT,A.N., Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar, TTK Yayınları, 2014
- LAZAREV,V.V., Prezident SSSR, İzdatestvo Nauka,1991.
- LENİN,V.İ.,Gosudarstvo i Revolyutsiya. Gosudarstevnnoe İzdatelstvo,1930.
- LUNEV, A.E., Teoretiçeskie Problemi Gosudarctvennovo Upravleniya, İzdatelstvo Nauka, 1974.
- MATUZOV,N.İ./MALKO,A.V., Teoriya Gosudarstva i Prava, İzdatelstvo Yurist, 1997.

- NAOMOV,S., Sistema Gosudarstvennovo Upravleniya, İzdatelstvo Forum, 2011.
- ÖZYURT,D., Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Devlet Başkanının Konumu ve Fonksiyonu, Adalet Yayınevi,2021.
- POPOV,L./MİGRAÇEV,Y./TİHOMİROV,S., Gosudarstvennoe Upravlenie V Rossii i Zarubejnıh Stranah: Administrativno-Pravovıe Aspektı. İzdatelstvo Norma, 2012.
- POPOV,L./MİGRAÇEV,Y./TİHOMİROV,S., Gosudarstvennoe Upravlenie i İspolnitelnaya Vlast. Moskva: İzdatelstvo Norma, 2011.
- SAİFULİN,M., The Soviet Parliament, Progress Publishers, 1967.
- SCHAPIRO,L., The Government and Politics of the Soviet Union, Hutchinson University Library Press, 1970.
- SHEARER,D., “Stalinism- 1928-1940”, The Cambridge History of Russia: Volume III –The Twentieth Century, Cambridge University Press, 2006.
- STALİN,J., Problems of Leninism, Foreign Languages Publishing House, S.1954.
- STAŞENKO,L./ŞAMBA,T., İstoriya Gocudarctva i Prava Rosii,Tom.2, İzdatelstvo Norma, 2003
- TANİLLİ,S., Uygurluk Tarihi, Cumhuriyet Yayınları, 2017.
- TAUBMAN,W., “The Krushchev Period, 1953- 1964”, The Cambridge History of Russia: Volume III –The Twentieth Century. Cambridge University Press, 2006.
- TÜRKKAYA,A., “Sovyetler Birliği Devlet İdaresi”,A.Ü.S.B.F.Yayınları,1961.
- UNGER,A., Constitutional Development in the USSR, Methuen Publisher,1981.
- VİŞNEVSKİY,A.F./GORBAMOK,N.A./KUÇİNSKİY,V.A., Obşaya Teoriya Gosudarstva i Prava. Minsk:Akademiya MVD,2013.
- WHITE, S., Russia’s New Politics: The Management of A Postcommunist Society. Cambridge University Press,2000.
- ZEMTSOV,B., İstoriya Oteçestvennovo Gosudarstva i Prava, İzdatestvo Norma, 2012.

